

**PRAKTIČNA NASTAVA UČENIKA KOD PRIVREDNIH SUBJEKATA
PRAVNA ANALIZA**

Sarajevo, april 2020. godine

Autori dmb consulting d.o.o. Sarajevo
Redaktor i lektor Mirela Rožajac-Zulčić

Stavovi/gledišta izražena u ovom tekstu predstavljaju lične stavove/osobna gledišta autora i ne odražavaju nužno stavove/gledišta Fondacije Helvetas Moja Budućnost.

SPISAK SKRAĆENICA

ANALIZA	Pravna analiza sačinjena na temu izvođenja praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata
BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RS	Republika Srpska
ZE-DO kanton	Zeničko-dobojski kanton
HNK	Hercegovačko-neretvanski kanton
ZHK	Zapadnohercegovački kanton
ZOO	Zakon o obligacionim odnosima
SPORAZUM	Sporazum o saradnji u okviru projekta “Unapređenje praktične nastave u srednjem stručnom obrazovanju” između Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, Privredne komore Republike Srpske i Unije udruženja poslodavaca Republike Srpske

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH TERMINA/GLOSAR

PROJEKAT	projekat u realizaciji Fondacije Helvetas Moja Budućnost
PRAKTIČNA NASTAVA	praktična nastava i ferijalna praksa srednjih stručnih škola
STRUČNA ŠKOLA	podrazumijeva i tehničke škole, shodno relevantnim propisima u Bosni i Hercegovini
CILJANO PODRUČJE	područje ZE-DO kantona, HNK i ZHK, kao i teritorija RS
UČENIK	učenik starosne dobi od 14 do 19 godina, i to srednjih stručnih škola na ciljanom području
PRIVREDNI SUBJEKT	privredno društvo, ustanova ili lice koje samostalno obavlja djelatnost
MJERODAVNI PROPIS	trenutno važeći propis, odnosno propis koji je trenutno na pravnoj snazi

SADRŽAJ

1. KRATKI PREGLED ANALIZE.....	6
2. UVOD	6
3. METODOLOŠKI PRISTUP	7
4. PREGLED MJERODAVNIH PROPISA	9
5. STATUS POLITIKA U VEZI S PRAKTIČNOM NASTAVOM.....	12
5.1. Prikaz postojećeg pravnog okvira u vezi s realizacijom praktične nastave	12
a) BiH	12
b) ZE-DO kanton	14
c) HNK	15
d) ZHK.....	16
e) RS	17
5.2. Angažman učenika na praktičnoj nastavi kod privrednih subjekata sa aspekta radnog i socijalnog prava 18	
a) FBiH	18
b) RS	21
5.3. Zaštita i sigurnost učenika na radu tokom praktične nastave kod privrednih subjekata.....	22
a) ZE-DO kanton, HNK i ZHK	22
b) RS	23
5.4. Osiguranje učenika od posljedica nesretnog slučaja tokom praktične nastave kod privrednog subjekta 23	
a) ZE-DO kanton, HNK, ZHK.....	23
b) RS	24
5.5. Zaštita učenika od zaraznih bolesti tokom praktične nastave kod privrednog subjekta	24
a) FBiH	24
b) RS	25
5.6. Naknada za prijevoz, troškove ishrane i ostale nagrade za učenike na praktičnoj nastavi kod privrednog subjekta i porezni tretman	25
a) ZE-DO kanton	25
b) HNK	25
c) ZHK.....	25
d) RS	26
e) Porezni tretman naknada za učenike na praktičnoj nastavi kod privrednih subjekata.....	26
5.7. Ugovorno reguliranje praktične nastave kod privrednih subjekata	28
a) ZE-DO kanton	28
b) HNK	30
c) ZHK.....	30
d) RS	31
6. ANALIZA POSTOJEĆIH UGOVORA O IZVOĐENJU PRAKTIČNE NASTAVE	33

7.	PREPORUKE U POGLEDU UNAPREĐENJA UGOVARANJA PRAKTIČNE NASTAVE.....	34
8.	PREPORUKE U POGLEDU IZMJENE POZITIVNOPRAVNIH PROPISA	36
9.	DOBRE PRAKSE	37
10.	ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	37
	PRILOZI:	43

1. KRATKI PREGLED ANALIZE

Praktična nastava učenika stručnih škola u Bosni i Hercegovini (BiH) je aktuelna tema duži niz godina, koja se različitim intenzitetom razvija i provodi u različitim administrativnim jedinicama unutar BiH. S obzirom na sve jaču potrebu da se privredni subjekti aktivnije uključe u praktično obrazovanje, kao i da se stvore uslovi za efikasno obavljanje praktične nastave, ova analiza će doprinijeti sagledavanju pravnog okvira i stvarnog stanja na ciljanom području. Međutim, cilj Analize nije samo ukazati na propuste i nedostatke, već iznijeti kvalitetne zaključke, utvrditi dobre prakse i ponuditi preporuke koje bi, ukoliko se primijene, mogle doprinijeti adekvatnijem funkcionalnom uređenju i realizaciji praktične nastave.

Radi boljeg uvida u sva konkretna pitanja, Analiza se sastoji iz više cjelina.

Nakon uvoda i prikaza metodološkog pristupa u izradi Analize, u četvrtom odjeljku Analize dat je pregled mjerodavnih propisa koji predstavljaju pravni okvir za provođenje praktične nastave.

Peti odjeljak Analize, kroz prikaz i analizu relevantnih propisa i praksi koje su nam bile dostupne, obrađuje sljedeće teme:

- Prikaz postojećeg zakonodavstva u vezi s realizacijom praktične nastave u ZE-DO kantonu, HNK-u, ZHK-u, kao i u RS-u;
- Angažman učenika na praktičnoj nastavi u privrednim subjektima sa aspekta radnog i socijalnog prava;
- Zaštita i sigurnost učenika na praktičnoj nastavi kod privrednih subjekata;
- Osiguranje učenika od posljedica nesretnog slučaja tokom praktične nastave kod privrednih subjekata;
- Zaštita učenika od zaraznih bolesti tokom praktične nastave kod privrednih subjekata;
- Naknada troškova prijevoza, troškova ishrane i ostale naknade ili nagrade za učenika na praktičnoj nastavi u privrednim subjektima i porezni tretman ovih naknada;
- Ugovorno reguliranje praktične nastave kod privrednih subjekata.

Šesti dio Analize obuhvata analiziranje postojećih ugovora o izvođenju praktične nastave koji se primjenjuju na ciljanom području.

Od sedmog do desetog odjeljka date su preporuke u pogledu adekvatnog reguliranja uzajamnih odnosa svih učesnika u praktičnoj nastavi, zatim preporuke u vezi sa izmjenom pozitivnopravnih propisa koji se tiču predmetne materije, primjeri dobre prakse, te na kraju zaključci i različite preporuke u vezi sa svim utvrđenim nedostacima, a čijom primjenom bi se unaprijedio proces izvođenja praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata.

2. UVOD

Ova pravna analiza, sačinjena za potrebe Projekta, obuhvata praktičnu nastavu kao nastavni predmet koji predstavlja obavezni oblik obrazovno-odgojnog rada učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata.

S obzirom na to da tržištem rada u BiH u protekle dvije decenije ne dominiraju veliki ekonomski giganti koji su u prošlosti bili uključeni u realizaciju praktične nastave učenika, već su tu ulogu preuzeli subjekti male i srednje privrede, pojačana je potreba da upravo ti privredni subjekti budu adekvatno uključeni u izvođenje praktične nastave. Usljed ovih okolnosti značajno je upoznavanje privrednih subjekata s njihovom ulogom u praktičnoj nastavi učenika i višestrukoj koristi u pogledu kreiranja buduće stručne radne snage. Ovo bi moglo poslužiti kao podloga za kreiranje volje za značajnijim aktivnim uključivanjem u ovaj vid obrazovno-odgojnog rada s jasnim utvrđivanjem njihovih obaveza i odgovornosti, ali i eventualnih finansijskih olakšica i podsticaja kako bi mogli procijeniti finansijsku korist koju ovaj proces donosi.

Nepostojeća ili nepotpuna zakonska regulativa, te nedostatak jasno određenih uloga privrednih subjekata, obrazovnih ustanova i učenika, kao i nedovoljna saradnja s predstavnicima tržišta rada, razlozi su koji se odražavaju na neprovođenje ili nedovoljno efikasno provođenje praktične nastave u privredi. Analiza će sagledati problematiku i prepreke u organizaciji i realizaciji praktične nastave kod privrednih subjekata u gore navedenim područjima, imajući u vidu pozitivnopravne propise u BiH kojima je regulirana navedena materija, s prijedlozima adekvatnih preporuka usmjerenih na otklanjanje utvrđenih nedostataka.

Analiza nema za predmet prikazati način na koji se relevantni i analizirani propisi provode u praksi. Također, nisu analizirani ni različiti aspekti realizacije praktične nastave s tačke gledišta obrazovnih politika, uključujući nastavne planove i programe te ishode učenja u skladu s potrebama tržišta rada. Osim toga, stvarne potrebe i kapaciteti tržišta rada, koji potiču od privrednih subjekata kao neodvojivih nosilaca realizacije praktične nastave, nisu predmet ove analize. Svrha ovog istraživanja nije ni pružanje uvida u različite oblike “učenja kroz rad”, dinamiku uspostavljanja i kvalitet obavljanja te mogućnosti njihovog unapređenja ili uvođenja novih.

Ciljna skupina Projekta su učenici starosne dobi od 14 do 19 godina, i to srednjih stručnih škola s područja ZE-DO kantona, HNK i ZHK, kao i teritorije RS-a.

3. METODOLOŠKI PRISTUP

Istraživanje obuhvaćeno Analizom izvršeno je u periodu od januara 2020. do aprila 2020. godine. Analiza će dati odgovor na pitanje da li postoji potreba za unapređenjem praktične nastave na ciljanom području i na koji način je realizirati. Cilj Analize je, shodno nadležnostima, utvrditi pravni okvir, izvršiti uvid u postojeće prakse, te na temelju toga kreirati zaključke o sveobuhvatnosti zakonskog uređenja i stepenu realizacije praktične nastave, nedostacima, dobrim praksama, eventualnim posebnim okolnostima, te dati obrazložene komentare i preporuke u cilju unapređenja kako zakonodavnog tako i praktičnog aspekta obavljanja praktične nastave.

U vezi s tim, metodološki pristup Analize temelji se na prikupljanju, pregledu i analizi postojećeg zakonodavnog okvira koji se odnosi na izvođenje praktične nastave učenika kod privrednih subjekata, kao i utvrđivanju praktičnog postupanja svih aktera uključenih u praktičnu nastavu na osnovu pismenih i usmenih informacija prikupljenih prema konkretnim upitima.

Iako su zakonski propisi u najvećem dijelu dostupni, za potrebe davanja odgovora na pitanja koja su pokretač Analize značajan izvor podataka bile su povratne informacije, odnosno odgovori na

konkretno upućene upite nadležnim organima, kao što su: porezne uprave, inspekcije rada, nadležna ministarstva iz oblasti obrazovanja, ministarstva rada, socijalne zaštite, zdravlja, a prvenstveno povodom pitanja koja ili nisu u cijelosti regulirana postojećim zakonskim propisima ili je moguće različito tumačenje pojedinih odredbi tih propisa.

Dalje, kontaktirali smo i poslali pismene upite srednjim stručnim školama s ciljanog područja radi prikupljanja informacija o načinu ugovaranja izvođenja praktične nastave kao i o specifičnim situacijama na koje se nailazi u praksi, odnosno o uočenim poteškoćama s kojima se susreću uključene strane.

Prikupljene informacije su, prije svega, od pomoći u utvrđivanju dobre prakse, ali i pri uočavanju nedostataka. U vezi s tim, za potrebe Analize sljedeći odgovori nadležnih organa uzeti su u obzir:

- Odgovor Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, br. 03-30/11-98/20 IK od 28. 1. 2020. godine;
- Odgovor Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite RS, br. 16-04/2-12-8-1/20 od 20. 1. 2020. godine;
- Odgovor Porezne uprave FBiH, br. 13/08-02-3-105-1/20 – M. H. od 14. 2. 2020. godine;
- Odgovor Poreske uprave RS, br. 06/1.01/0401-052.4-401/2020 od 24. 1. 2020. godine;
- Odgovor Federalnog zavoda za penzijsko i invalidsko osiguranje, br. FZ1/3-05-7-161-2/20 od 31. 1. 2020. godine;
- Odgovor Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje RS, br. O-177/2020-8 od 23. 1. 2020. godine;
- Odgovor Ministarstva prosvjete i kulture RS, br. 07.051/052-2447/20 od 23. 3. 2020. godine.

Od značaja su dostavljeni primjerci ugovora od strane pojedinih škola koji se u praksi zaključuju radi obavljanja praktične nastave, što je pružilo informacije o načinu uređenja uzajamnih prava i obaveza učesnika u procesu realizacije praktične nastave kod privrednih subjekata, te pomoglo u donošenju zaključaka o sveobuhvatnosti i pravnoj valjanosti ovih pravnih akata.

U sljedeće ugovore izvršen je uvid za potrebe Analize:

- Ugovor o izvođenju praktične nastave učenika Javne ustanove Centar srednjih škola Trebinje za školsku 2019/2020. godinu;
- Ugovor o izvođenju praktične nastave za školsku 2019/2020. godinu Javne ustanove Tehnička škola Trebinje;
- Ugovor o obavljanju praktične nastave učenika za zanimanje hotelijersko-turistički tehničar Srednje škole dr. fra Slavka Barbarića iz Čitluka;
- Ugovor o obavljanju praktične nastave učenika za zanimanje konobar Srednje škole dr. fra Slavka Barbarića iz Čitluka;
- Ugovor o obavljanju praktične nastave Javne ustanove Srednja škola Konjic;
- Ugovor o provedbi stručne prakse Srednje strukovne škole iz Širokog Brijega.

Ograničenja na koja smo naišli prilikom donošenja zaključaka dijelom proizlaze iz nepotpunosti zakonske regulative kojom se uređuje oblast praktične nastave, kao i pojedinih paušalnih ili nedovoljno potpunih povratnih informacija pojedinih nadležnih organa, ali i izostanka bilo kakvih

pismenih ili usmenih odgovora nadležnih organa u vezi s upitima. Stoga postoji opasnost da pojedine interpretacije u Analizi budu nepotpune odnosno nepotkrijepljene pismenim ili usmenim putem, što bi moglo utjecati na kvalitet Analize.

Pitanja na koja Analiza u okviru ugovaranja obavljanja praktične nastave treba pružiti odgovore možemo podvesti pod sljedeće grupe: (i) koji je pravni osnov za ugovaranje obavljanja praktične nastave, (ii) kakva je priroda ugovornog odnosa tokom praktične nastave, (iii) postoji li pravni osnov za isplatu naknada za vrijeme obavljanja praktične nastave, (iv) kakve su obaveze učesnika u vezi s praktičnom nastavom, (v) kakav je porezni tretman finansijskih izdataka i na čiji teret padaju, te (vi) da li su nadležna ministarstva obrazovanja na ciljanom području donijela podzakonske akte i propisala adekvatne obrasce ugovora kojima bi se jasno uredilo obavljanje praktične nastave kod privrednih subjekata.

Odgovori koje je istraživanje dalo predstavljaju temelje na kojima se zasnivaju: zaključci o pravnom okviru te praksi po administrativnim jedinicama, preporuke za izmjenu postojećih propisa, preporuke za unapređenje ugovaranja praktične nastave kod privrednih subjekata, preporuke u vezi s obavezom poštivanja socijalnih prava učenika, preporuke u vezi s nagrađivanjem učenika za obavljeni praktični rad i isplate drugih naknada, preporuke u vezi s unapređenjem međusektorske saradnje i druge preporuke koje mogu biti od značaja za razvoj predmetne oblasti.

4. PREGLED MJERODAVNIH PROPISA

U daljem tekstu Analize, ako drugačije nije eksplicitno naznačeno, korištene su odredbe sljedećih pravnih propisa:

Propisi na nivou BiH	
PRAVNI PROPISI	KORIŠTENI TERMINI
Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 18/03)	Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH
Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH", br. 63/08)	Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH
Propisi na nivou RS-a	
PRAVNI PROPISI	KORIŠTENI TERMINI
Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju ("Službeni glasnik RS", br. 41/18 i 35/20)	Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS
Pravilnik o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca ("Službeni glasnik RS", br. 65/19)	Pravilnik o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS
Zakon o radu RS ("Službeni glasnik RS", br. 01/16 i 66/18)	ZOR RS
Zakon o obligacionim odnosima RS ("Službeni glasnik RS", br. 17/93, 3/96, 39/03 i 74/04)	ZOO RS

Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Službeni glasnik RS", broj 90/17)	Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti RS
Zakon o zdravstvenom osiguranju RS ("Službene novine RS", broj 16/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, 39/16, 110/16 i 94/19)	Zakon o zdravstvenom osiguranju RS
Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS ("Službene novine RS", broj 134/11, 82/13, 96/13 i 103/15)	Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju RS
Zakon o porezu na dohodak RS ("Službeni glasnik RS", broj 60/15, 5/16, 66/18 i 105/19)	Zakon o porezu na dohodak RS
Zakon o doprinosima RS ("Službeni glasnik RS", broj 114/17 i 112/19)	Zakon o doprinosima RS
Zakon o zaštiti na radu RS ("Službeni glasnik RS", broj 1/08 i 13/10)	Zakon o zaštiti na radu RS
Propisi na nivou FBiH	
PRAVNI PROPISI	KORIŠTENI TERMINI
Zakon o radu FBiH ("Službene novine FBiH", br. 26/16 i 89/18)	ZOR FBiH
Zakon o obligacionim odnosima Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89; "Sl. list RBiH", br. 2/92, 13/93, 13/94 i "Sl. novine FBiH", br. 2/92, 13/93 i 13/94)	ZOO FBiH
Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Službene novine Federacije BiH", broj 29/05)	Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti FBiH
Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH ("Službene novine FBiH", broj 30/97, 7/02, 70/08, 90/17, 48/11 i 36/18)	Zakon o zdravstvenom osiguranju FBiH
Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH ("Službene novine FBiH", broj 13/18)	Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH
Zakon o porezu na dohodak FBiH ("Službene novine FBiH", broj 10/08, 9/10, 44/11, 7/13 i 65/13)	Zakon o porezu na dohodak FBiH
Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o radnicima i drugim licima angažovanim na radu ("Službene novine FBiH", br. 92/16)	Pravilnik o evidenciji o radnicima
Odluka o visini doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje za lica osigurana u	Odluka o visini doprinosa za PIO za lica osigurana u određenim okolnostima

određenim okolnostima (“Službene novine FBiH”, br. 26/14)	
Pravilnik o podnošenju prijave za upis i promjene upisa u Jedinstveni sistem registracije, kontrole i naplate doprinosa (“Službene novine FBiH”, br. 73/09, 38/10, 77/10, 9/11, 1/13, 83/14, 1/15, 48/16, 25/17, 53/19 i 93/19)	Pravilnik o podnošenju prijave za upis i promjene upisa u JSR
Pravilnik o primjeni Zakona o porezu na dohodak FBiH (“Službene novine FBiH”, br. 67/08, 4/10, 86/10, 10/11, 53/11, 20/12, 27/13, 71/13, 90/13, 45/14, 52/16, 59/16, 38/17, 3/18 i 30/18)	Pravilnik o primjeni Zakona o porezu na dohodak FBiH
Zakon o doprinosima FBiH (“Službene novine FBiH” broj 35/98, 54/00, 16/01, 37/01, 1/02, 17/06, 14/08, 91/15, 104/16, 34/18 i 99/19)	Zakon o doprinosima FBiH
Zakon o zaštiti na radu BiH (“Službeni list SRBiH“, broj 22/90, prestaje primjena (P. P.) odredbe čl. 33, “Sl. novine FBiH”, broj 6/98 i “Sl. list R BiH” broj 16/92 i 13/94)	Zakon o zaštiti na radu BiH

Propisi na nivou ZE-DO kantona	
PRAVNI PROPISI	KORIŠTENI TERMINI
Zakon o srednjoj školi (“Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, br. 9/17)	Zakon o srednjoj školi ZE-DO kantona
Pravilnik o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole (“Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, br. 3/19)	Pravilnik o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona
Pravilnik o izvođenju ferijalne prakse u tehničkim i srodnim školama i stručnim školama (“Službene novine Zeničko-dobojskog kantona”, br. 3/19)	Pravilnik o izvođenju ferijalne prakse u tehničkim i srodnim školama i stručnim školama ZE-DO kantona

Propisi na nivou HNK	
PRAVNI PROPISI	KORIŠTENI TERMINI
Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju (“Službene novine HNK”, br. 08/00, 04/04, 05/04 i 08/06)	Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK
Pedagoški standard i normativ srednjeg školstva (“Službene novine HNK”, br. 04/05)	Pedagoški standard i normativ srednjeg školstva

Propisi na nivou ZHK	
PRAVNI PROPISI	KORIŠTENI TERMINI
Zakon o odgoju i obrazovanju u srednjoj školi ("Narodne novine ZHK", br. 20/17)	Zakon o odgoju i obrazovanju u srednjoj školi ZHK
Zakon o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ("Narodne novine ZHK", br. 22/13)	Zakon o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK

Ostali propisi upotrijebljeni u Analizi	
PRAVNI PROPISI	KORIŠTENI TERMINI
Indeks inkluzivnosti – Promicanje učenja i sudjelovanja u školama, Tony Booth, Mel Ainscow, Zenica, 2008.	Indeks inkluzivnosti

5. STATUS POLITIKA U VEZI S PRAKTIČNOM NASTAVOM

Organizacija i realizacija praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata na ciljanom području nije regulirana na jedinstven način. Praktična nastava kao nastavni predmet regulira se zakonima o srednjem obrazovanju, a podzakonskim aktima, ukoliko postoje, detaljnije je uređen proces u koji je uključeno više učesnika, odnosno više sektora i tijela.

Polazeći od propisa na nivou države BiH, Okvirni zakon o srednjem obrazovanju i obuci u BiH okvirno uređuje ovo pitanje upućujući na obavezu nadležnih obrazovnih vlasti da svojim zakonskim i podzakonskim aktima reguliraju pitanje praktične obuke i rada učenika u radionicama za praktičnu obuku i u radnim prostorima drugih pravnih lica na osnovu ugovora ili sporazuma o saradnji. S tim u vezi, cijeneći smjernice koje daje državni zakon, u navedenim kantonima i RS-u danas postoje znatne razlike u pravnoj regulativi predmetne materije, kao i različito postupanje u praksi.

5.1. Prikaz postojećeg pravnog okvira u vezi s realizacijom praktične nastave

Srednje obrazovanje, pa time i pitanje organizacije praktične nastave učenika srednjih škola, nalazi se u nadležnosti kantona u FBiH odnosno u nadležnosti RS-a. U nastavku teksta predstavljeni su pravni okviri praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata u svjetlu zakona na nivou BiH, FBiH, na području ZE-DO kantona, HNK i ZHK te na teritoriji RS-a.

a) BiH

Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH istaknuto je da su srednje stručno obrazovanje i obuka integralni dio obrazovnog sistema u BiH koji obezbjeđuje sticanje vještina i znanja iz određenih zanimanja i osnovu kontinuirane obuke s ciljem aktivnog uključivanja u proces rada ili nastavka daljeg obrazovanja. Obrazovni sistem podrazumijeva različite vrste i oblike odgoja i obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja kroz početno, kontinuirano, redovno ili vanredno obrazovanje i obavljanje prakse, a obuhvata i stručnu obuku

djece i odraslih.¹ Dalje, Okvirni zakon o srednjem obrazovanju i obuci u BiH predviđa formiranje posebnog tijela tzv. tripartitnog savjetodavnog vijeća na entitetskom, kantonalnom i na nivou Brčko distrikta BiH u cilju osiguranja veze između srednjeg stručnog obrazovanja i tržišta rada.²

Iz naziva tripartitnog savjetodavnog vijeća proizlazi njegova savjetodavna uloga, a u njegov sastav ulaze predstavnici *poslodavaca*, sindikata i nadležnih obrazovnih vlasti. Pri tome je predviđeno da Ministarstvo civilnih poslova BiH ima obavezu da koordinira zajedničke sastanke tripartitnih vijeća najmanje jednom godišnje. Međutim, bez obzira na korisnost koju bi ova odredba mogla imati, ova obaveza nije još uvijek realizirana zbog propusta da se uspostave vijeća na svim nivoima vlasti. Prema informacijama kojima raspolažemo, na ciljanom području u FBiH uspostavljena su tripartitna vijeća u ZE-DO kantonu i ZHK-u.³

Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS osnovano je tripartitno savjetodavno vijeće u čiji su sastav uključeni predstavnici poslodavaca, sindikata i ministarstava. Korisno je spomenuti da je Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS stvorena zakonska osnova i za osnivanje savjetodavnih vijeća, čiji je cilj pomaganje školi u planiranju sadržaja njenih programa, savjetovanje o svim pitanjima koja se tiču obuke i s tim u vezi jačanje veza između škole i lokalnog tržišta rada.⁴

Nadalje, ovaj zakon generalno upućuje na obavezu nadležnih obrazovnih vlasti da svojim zakonskim i podzakonskim aktima reguliraju pitanje praktične obuke i rada učenika u radionicama za praktičnu obuku i u radnim prostorima drugih pravnih lica na osnovu ugovora ili sporazuma o saradnji.⁵

Također, ovaj zakon predviđa da će se obrazovanje djece s posebnim potrebama ostvariti prema prilagođenim programima srednje stručne škole, koje donose nadležne obrazovne vlasti. Zakon o srednjem stručnom obrazovanju ne pojašnjava detaljnije ovo pitanje.

Kada je riječ o obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama, korisno je ukazati i na Indeks inkluzivnosti koji navodi da jezik “posebnih obrazovnih potreba” može biti prepreka za promicanje inkluzivne prakse u školama, ali on i dalje ostaje dio kulturološkoga okvira i politike svih škola i

¹ Član 2. tačka b) Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH propisuje da je institucija srednjeg stručnog obrazovanja i obuke srednja škola organizirana kao srednja tehnička i stručna škola, umjetnička škola, škole posebne namjene i druge vrste škola koje ispunjavaju uslove za obavljanje djelatnosti obrazovanja, u skladu s tim i drugim odgovarajućim zakonima i podzakonskim aktima u BiH kojima se detaljnije uređuje djelatnost srednjeg obrazovanja.

² Informacija o provedbi Okvirnog zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci u BiH (Ministarstvo civilnih poslova BiH, oktobar 2016. godine) navodi da tripartitno savjetodavno vijeće ima savjetodavnu ulogu, a u njegov sastav ulaze predstavnici poslodavaca, sindikata i nadležnih obrazovnih vlasti. Ministarstvo civilnih poslova ima obavezu da koordinira zajedničke sastanke tripartitnih vijeća najmanje jednom godišnje, međutim ova obaveza nije još uvijek realizirana zbog neuspostavljanja vijeća na svim nivoima vlasti. Do sada su u Federaciji BiH tripartitna vijeća uspostavljena između ostaloga i u ZHK-u. U RS-u, prema informaciji nadležne obrazovne vlasti, u nekim lokalnim zajednicama pri srednjim stručnim školama uspostavljena su tripartitna vijeća.

³ Informacija Ministarstva civilnih poslova BiH o provedbi Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH, oktobar 2018. godine, str. 4 i 5.

⁴ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS, član 144. (1) Stručne škole formiraju savjetodavno vijeće, koje čine predstavnici lokalnog tržišta rada, čija je djelatnost u vezi sa obrazovanjem određene struke i zanimanja koje obrazuje stručna škola. (2) Savjetodavno vijeće pomaže školi u planiranju sadržaja njenih programa rada, savjetuje školu o svim pitanjima koja se tiču obuke i pomaže jačanju veza između škole i lokalnog tržišta rada. (3) Sastav savjetodavnog vijeća i procedura imenovanja njegovih članova regulišu se statutom škole. (4) Rad člana savjetodavnog vijeća je dobrovoljan i ne plaća se.

⁵ Član 4, stavovi 1. i 2. Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH.

utječe na razne aktivnosti. Koristi se u pisanim mišljenjima o “posebnim obrazovnim potrebama”, u prepoznavanju teškoća kod učenika u Pravilniku za rad sa djecom s posebnim obrazovnim potrebama, u primjeni individualnih obrazovnih planova i informacijama koje škola pruža radi razmatranja svojih troškova za “posebne obrazovne potrebe”. Prelazak na drugačiji način razmišljanja o teškoćama u obrazovanju stvara složenu situaciju, jer zbog određenih stvari moramo raditi s postojećim jezikom. Oni koji usvoje alternativne pojmove zaključuju da oni pomažu da se otvore nove mogućnosti za prepoznavanje i prevazilaženje teškoća u školama.⁶

b) ZE-DO kanton

Zakon o srednjoj školi ZE-DO kantona⁷ predviđa da se praktična nastava izvodi pod stručnim nadzorom srednje škole u privrednim društvima, ustanovama ili kod obrtnika, ako imaju odgovarajuću savremenu opremu, tehničko-tehnološka sredstva i druge odgovarajuće uslove u skladu s nastavnim planom i programom, na osnovu ugovora srednje škole s navedenim licima kojima se reguliraju uslovi, oblici, metode i postupci izvođenja praktične nastave te vršenje stručnog nadzora.

Također je predviđeno da će se trajanje nastavnog sata, način i uslovi za izvođenje praktične nastave koja se izvodi izvan škole urediti posebnim pravilnikom koji donosi Ministarstvo.⁸

Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZE-DO kantona donijelo je Pravilnik o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole. Tim pravilnikom su detaljno regulirani i uređeni načini i uslovi izvođenja praktične nastave koja se izvodi izvan škola srednjeg stručnog obrazovanja i obuke na području ZE-DO kantona, tj. praktične nastave koja se izvodi kod privrednih subjekata, te utvrđuju ciljevi, trajanje i fond sati praktične nastave, uloga i obaveze srednje stručno-obrazovne škole i privrednog subjekta, ovlaštenja i obaveze aktera uključenih u organiziranje i izvođenje praktične nastave kod privrednih subjekata, uslovi za organiziranje praktične nastave kod privrednih subjekata, ocjenjivanje učenika, sadržaj i obrasci ugovora o saradnji između škole i privrednog subjekta i ugovora o izvođenju praktične nastave kod privrednog subjekta, obrasci za raskid ugovora te druga pitanja od značaja za organizaciju i izvođenje praktične nastave kod privrednih subjekata.⁹

Dalje je Pravilnikom o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona propisano da nastavni sat praktične nastave iznosi 45 minuta, a škola je dužna osigurati da ukupno opterećenje učenika nastavom i ostalim vidovima neposrednog odgojno-obrazovnog rada ne može iznositi više od 35 nastavnih sati sedmično, te da učenik u toku dana ne može imati više od sedam nastavnih sati praktične nastave. Praktična nastava kod privrednog subjekta može se realizirati u vremenskom periodu od 7.00 do 19.00 sati u petodnevnoj radnoj sedmici.¹⁰ Pritom ovaj propis ne daje objašnjenje pojma “radna sedmica”, ali može se pretpostaviti da se praktična nastava ne može održavati u periodu dužem od pet dana u sedmici kod privrednog subjekta, u skladu s organizacijom rada i rasporedom radnog vremena kod privrednog subjekta.

⁶ Indeks inkluzivnosti, str. 8.

⁷ Članovi 60. i 69. Zakona o srednjoj školi ZE-DO kantona.

⁸ Član 38. stav 2. Zakona o srednjoj školi ZE-DO kantona.

⁹ Član 1. Pravilnika o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona.

¹⁰ Član 8. Pravilnika o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona.

Značajno je istaći da je ovim pravilnikom istaknuta uloga škole kroz koordinatora koji svoju ulogu ostvaruje kako na izradi i realizaciji plana izvođenja praktične nastave, tako i u cjelokupnoj proceduri praktične nastave učenika kod privrednih subjekata, počev od prijema, vođenja evidencija, do praćenja rada učenika u saradnji s mentorom praktične nastave. S tim u vezi stoje i jasnije propisane obaveze, ovlaštenja te odgovornosti škole.

Dalje, nastavnim planom i programom tehničke i srodne škole može se utvrditi obaveza, program, vrijeme i trajanje obavljanja ferijalne prakse učenika, kao dopune praktičnoj nastavi.¹¹ Uslove, oblike, metode, postupke i fond časova izvođenja ferijalne prakse propisuje ministarstvo posebnim pravilnikom, a na osnovu kojeg škole ugovorom s privrednim društvima, ustanovama i obrtnicima reguliraju predmetna pitanja.¹² S tim u vezi, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport ZE-DO kantona donijelo je Pravilnik o izvođenju ferijalne prakse u tehničkim i srodnim školama kojim su propisani uslovi, način organizacije i praćenja ferijalne prakse za učenike srednjih tehničkih i srodnih škola i srednjih stručnih škola, te prava i obaveze učenika, roditelja/staratelja, privrednih subjekata i škole.¹³ Maksimalno trajanje ferijalne prakse je 20 radnih dana, odnosno trajanje ferijalne prakse za učenike II razreda je minimalno 10 radnih dana (maksimalno šest radnih sati dnevno), dok za učenike III i IV razreda traje minimalno 15 radnih dana (maksimalno šest radnih sati dnevno).

U smislu Zakona o srednjoj školi ZE-DO kantona, učenici s posebnim obrazovnim potrebama su učenici koji otežano prate nastavni proces usljed prisutnog invaliditeta ili poteškoće te nadareni učenici, koji mogu realizirati ferijalnu praksu na zahtjev roditelja/staratelja. Posebne obrazovne potrebe rezultat su određenih poteškoća s kojima se učenici svakodnevno susreću, a odnose se na njihove tjelesne, senzorne i intelektualne ometanosti, poremećaje u ponašanju, teška hronična oboljenja, emocionalne poremećaje, poremećaje govorno-jezičke komunikacije, kombinirane smetnje, dugotrajne bolesti, koje mogu biti stalne i prolazne.

U pogledu ferijalne prakse za učenike s posebnim obrazovnim potrebama, postoji propisana obaveza da radni zadaci tokom ferijalne prakse treba da budu prilagođeni mogućnostima i sposobnostima učenika. Pravilnikom o izvođenju ferijalne prakse u tehničkim i srodnim školama i stručnim školama ZE-DO kantona propisano je da se organizacija ferijalne prakse predviđa godišnjim programom rada škole, pa s tim u vezi postoji obaveza da se godišnjim planom i programom vrši prilagođavanje radnih zadataka u pogledu izvođenja ferijalne prakse za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

c) *HNK*

Kada je riječ o realizaciji praktične nastave učenika srednjih stručnih škola s područja HNK, Zakonom o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK propisano je da se način organiziranja nastave u zanatskim školama i praktične nastave u stručnim školama uređuje u skladu s Pedagoškim standardom i normativom srednjeg školstva.¹⁴

¹¹ Članovi 61. stav 1. i 70. stav 1. Zakona o srednjoj školi ZE-DO kantona.

¹² Članovi 61. stav 2. i 70. stav 2. Zakona o srednjoj školi ZE-DO kantona.

¹³ Član 1. Pravilnika o izvođenju ferijalne prakse u tehničkim i srodnim školama i stručnim školama ZE-DO kantona.

¹⁴ Član 22. Zakona o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK.

S druge strane, Pedagoški standard i normativ srednjeg školstva, kao podzakonski akt u pogledu organizacije praktične nastave, koji je usvojen 2005. godine i od tada, prema usmenoj potvrdi Pedagoškog zavoda HNK i Zavoda za školstvo HNK, nije izmijenjen niti dopunjen, sadrži odredbe koje se tiču norme časova prosvjetnih radnika, opremljenosti i veličine radnih prostora i sl., dok druge aspekte organizacije praktične nastave ne regulira. Iz ovoga se može zaključiti da predmetno pitanje još nije regulirano onako kako je to predviđeno relevantnim zakonskim odredbama u HNK-u.

Prema usmenim informacijama nadležnih institucija u HNK-u imamo saznanja da su u toku aktivnosti na iznalaženju rješenja kojima će se regulirati uvođenje “dualnog sistema obrazovanja” u srednje stručne škole na području ovog kantona, ali da je svakako riječ o pitanju koje zahtijeva detaljnu analizu i iznalaženje rješenja za postojeće probleme, kako bi kao takvo moglo zaživjeti u praksi. Usmene informacije do dana sačinjavanja Analize nisu potvrđene pismenim putem.

Također se ističe činjenica da Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK predviđa da “čas praktične nastave traje 60 minuta ako se izvodi izvan škole kod *poslodavca* bez prisutnosti nastavnika”.¹⁵

Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK također propisuje da se u specijalnoj srednjoj stručnoj školi obrazuju učenici s posebnim potrebama, i to po posebno prilagođenim planovima i programima koje donosi nadležno ministarstvo, a kojima se utvrđuje stepen obrazovanja, zanimanje, trajanje obrazovanja, te odnos općeobrazovnih i stručno-teorijskih predmeta i praktična nastava.¹⁶

Međutim, ovaj zakon ne propisuje ovu materiju dalje, a nadležno ministarstvo, prema usmenim informacijama kojima raspolažemo, nije donijelo prilagođene planove i programe u skladu s uputom iz Zakona o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK. Ove usmene informacije nisu potvrđene pismenim odgovorom na dostavljeni pismeni upit.

d) ZHK

U 2017. godini u ZHK-u je usvojen novi Zakon o odgoju i obrazovanju u srednjoj školi, kojim, kao ni ranije važećim zakonom, nije regulirana praktična nastava. Umjesto toga, u pogledu realizacije praktične nastave učenika srednjih stručnih škola samo jednom zakonskom odredbom propisano je da način organizacije nastave u obrtničkim školama i praktične nastave u stručnim školama propisuje ministar, kao i da sat praktične nastave koja se izvodi izvan škola traje 60 minuta.¹⁷

S druge strane, Zakonom o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK propisano je da se sticanje znanja, vještina i sposobnosti provodi praktičnom nastavom i *vježbama*, a koje se izvode u ustanovi za stručno obrazovanje i/ili kod *poslodavca*. Određeno je da se ukupan fond sati i materijalni uslovi za izvođenje vježbi određuju kurikulumom. Također je predviđeno da prostori u

¹⁵ Član 23. Zakona o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK.

¹⁶ Član 18. Zakona o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju HNK.

¹⁷ Članovi 47. i 41. Zakona o odgoju i obrazovanju u srednjoj školi ZHK.

kojima se izvodi praktična nastava i vježbe moraju udovoljavati zahtjevima sigurnosti na radu i ostalim propisima.¹⁸

Zakonom je propisano da “osnivač u saradnji sa ustanovom za strukovno obrazovanje osigurava izvođenje praktične nastave i vježbi koje se obavljaju kod *poslodavca*, vodeći brigu o prilagođenim slobodnim mjestima za polaznike s teškoćama u razvoju”.¹⁹ Iako nije eksplicitno navedeno u citiranoj odredbi, smatramo da se termin “osnivač” odnosi na osnivača obrazovne ustanove. Iz ove odredbe ne proizlaze detalji o načinu na koji osnivač provodi opisane aktivnosti.

Prema navedenom zakonu, obrazovanje djece s posebnim potrebama ostvaruje se prema prilagođenim programima srednje stručne škole, koje donosi ministar ili institucija koju ovlasti ministar.²⁰

Na ovom mjestu Analiza ukazuje na primjenu zakonskih termina *poslodavac* i *radni odnos*. Naime, zakonom je propisano da “redovnim polaznicima u prvoj godini obrazovanja praktična nastava i vježbe mogu trajati najviše četiri sata dnevno odnosno 20 sati sedmično. Redovnim polaznicima u ostalim godinama obrazovanja dnevno trajanje praktične nastave i vježbi uređuje se u skladu sa propisima kojima se uređuje radni odnos, te drugim propisima. Propisano je da polaznik ne može biti istog dana na nastavi u ustanovi za strukovno obrazovanje i na praktičnoj nastavi i vježbama kod *poslodavca*. Također je propisano da iznimno, iz opravdanih razloga, na zahtjev ustanove, a uz prethodno mišljenje Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, ministar može odobriti i drugačiju organizaciju nastave.”²¹

Formulacija o praktičnoj nastavi kod *poslodavca* može izazvati konfuziju u razumijevanju, s obzirom na to da učenici tokom praktične nastave kod privrednih subjekata nemaju status radnika u skladu s odredbama Zakona o radu. Obavljanjem praktične nastave ne zasniva se radni odnos, pa prava i obaveze privrednog subjekta i učenika ne proizlaze iz radnopravnog odnosa, te stoga ni privredni subjekti nisu *poslodavci*.

U pogledu uređivanja dužine trajanja dnevne praktične nastave za starije polaznike u skladu s propisima kojima se uređuju radni odnosi, smatramo da Zakon ostavlja prostor za tumačenje, s obzirom na to da zakonske odredbe o radnom vremenu radnika ne reguliraju dužinu rada tokom praktične nastave učenika. Stoga, bilo bi korisno da odredba iz navedenih razloga bude jasnije definirana ili usklađena s nastavnim planom i programom.

e) RS

Tokom 2018. godine u RS-u je stupio na snagu novi Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju kojim je propisano da se u srednjim stručnim i tehničkim školama struke i zanimanja mogu izvoditi u dualnom sistemu obrazovanja koji podrazumijeva naizmjenično učenje kod poslodavaca i u školi,²² prema nastavnim planovima i programima određene struke i zanimanja, i to u kabinetima praktične nastave, školskim radionicama te drugim objektima opremljenim za nastavu u skladu s

¹⁸ Član 29. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i odgoju ZHK.

¹⁹ Član 27. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i odgoju ZHK.

²⁰ Član 16. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i odgoju ZHK.

²¹ Član 34. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i odgoju ZHK.

²² Član 4. stav 1. tačka 23. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS.

odgovarajućim normativima. Također, praktična nastava se izvodi pod stručnim nadzorom srednje stručne i tehničke škole i *poslodavca*, koji imaju odgovarajuću opremu, sredstva i druge uslove, u skladu s nastavnim planom i programom, u trajanju od dvije sedmice u kontinuitetu u toku školske godine.²³

Ministar prosvjete i kulture je u skladu sa zakonskim ovlaštenjima donio Pravilnik o načinu obrazovanja učenika kod *poslodavca* u RS, kojim je propisano da se prilikom obrazovanja učenika kod *poslodavca* vodi računa o najboljem interesu učenika, a raspoređivanje učenika za obrazovanje kod *poslodavca* vrši direktor škole, u saradnji s *poslodavcem* i roditeljem učenika. Pravilnikom je predviđeno da se obrazovanje kod *poslodavca* realizira prema nastavnom planu i programu i u skladu sa školskim kalendarom.

Obrazovanje kod *poslodavca* realizira se u potpunosti kod jednog odnosno više *poslodavaca*, u skladu s nastavnim planom i programom.²⁴ Međutim, predmetnim pravilnikom nije regulirano pitanje kada će se i na koji način realizirati praktična nastava učenika stručnih škola kod više *poslodavaca*.

Jasno je iz zakonskih odredbi da se koristi termin *poslodavac* te također upućujemo na prethodno istaknute navode zbog kojih smatramo da bi bilo opravdano koristiti termin privredni ili poslovni subjekt, a što bi išlo u prilog i jasnijem razumijevanju statusa učenika na praktičnoj nastavi te statusa samog privrednog subjekta, što se odražava na same oblike ugovaranja ovog vida saradnje i prava i obaveza koje iz nje proizlaze.

Prema navedenom pravilniku, dužina trajanja jednog časa praktične nastave koja se izvodi kod *poslodavca* traje 60 minuta, najduže šest časova dnevno. Prema tom zakonu *poslodavac* obezbjeđuje sistematično i kvalitetno izvođenje obrazovanja. Međusobni odnosi škole i *poslodavca* uređuju se ugovorom, u skladu s važećim zakonom. U vezi s praćenjem rada učenika određeno je da zaposleni kod poslodavca koji učestvuje u realizaciji praktičnog obrazovanja kontinuirano prati napredovanje učenika u saradnji s koordinatorom praktične nastave, s ciljem sticanja odgovarajućih kompetencija.²⁵ Može se pretpostaviti da je koordinator praktične nastave predstavnik škole u okviru praćenja rada učenika.

5.2. Angažman učenika na praktičnoj nastavi kod privrednih subjekata sa aspekta radnog i socijalnog prava

a) FBiH

Odredbama Zakona o radu FBiH propisana je zakonska zabrana rada djece mlađe od 15 godina, koja se odnosi kako na rad u radnom odnosu, tako i na bilo koji drugi vid zapošljavanja odnosno rada, budući da osoba mlađa od 15 godina nema poslovnu sposobnost.

Osobe starije od 15 godina su djelimično poslovno sposobne te se mogu zaposliti samo uz:

²³ Član 44. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS.

²⁴ Član 4. Pravilnika o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS.

²⁵ Član 23. Pravilnika o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS.

- a) saglasnost zakonskog zastupnika i
 - b) na osnovu ljekarskog uvjerenja kojim se dokazuje opća zdravstvena sposobnost za rad.
- Posebna zaštita maloljetnika u FBiH osigurava se ne samo propisivanjem minimalne dobne granice za rad, već i zabranom rada maloljetnika u odnosu na radno mjesto na kojem se zapošljava.²⁶

Zakon o radu FBiH maloljetne radnike štiti i kroz institut radnog vremena i odmora, međutim, u slučaju rada učenika tokom praktične nastave, s obzirom na to da učenik nije u radnom odnosu, primjenjuju se posebni propisi o dužini trajanja sati koje učenik može provesti na praktičnoj nastavi kod privrednih subjekata.

Dalje, članom 6. Zakona o radu FBiH propisano je da se pod pojmom *radnik* podrazumijeva fizičko lice koje je zaposleno na osnovu ugovora o radu. S obzirom na to da učenik ne zaključuje ugovor o radu s privrednim društvom, ni radni odnos ne može biti zaključen. Dakle, odnos učenika na redovnom školovanju i privrednog subjekta prilikom izvođenja praktične nastave regulira se posebnim ugovorom, koji, osim što ne predstavlja ugovor o radu, nema ni obilježja ugovora o stručnom osposobljavanju,²⁷ kao ni ugovora o obavljanju privremenih i povremenih poslova,²⁸ imajući u vidu način na koji su definirani odredbama Zakona o radu FBiH, a ne predstavlja ni bilo koji alternativni oblik angažiranja osoba na radu. Ovim ugovorima detaljno ćemo se posvetiti u nastavku Analize.

Zaključno, u slučaju obavljanja praktične nastave učenika kod privrednih subjekata radi se o svojevrsnom *sui generis* radu u svrhu učenja, dakle, radu bez zasnivanja radnog odnosa, te ga kao takvog radnopravni propisi u FBiH ne prepoznaju. S obzirom na to da izvođenje praktične nastave učenika kod privrednih subjekata nije predmet radnog zakonodavstva, obaveze *poslodavca* odnosno privrednog subjekta ne proizlaze iz radnopravnog odnosa.

Ono što po osnovu radnopravnih propisa jeste obaveza privrednog subjekta koji primi učenika na praktičnu nastavu proizlazi iz člana 4. stav (1) alineja 3) Pravilnika o evidenciji radnika. Naime, prema mišljenju Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, *poslodavac* je dužan da evidentira u posebnu evidenciju podatak o redovnim učenicima ustanova za stručno obrazovanje koji kod *poslodavca* pohađaju praktičnu nastavu. Imajući u vidu da shodno članu 159. stav (1) Zakona o radu FBiH nadzor na primjenom ovog zakona i na osnovu njega donesenih propisa obavlja federalni odnosno kantonalni inspektor rada, u kontekstu navedenog, nadležni inspektor rada bi u slučaju inspeksijskog nadzora trebao utvrditi pravni osnov prisutnosti učenika u prostorijama *poslodavca*, kao i urednost evidentiranja njihove prisutnosti u skladu s navedenim odredbama Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja evidencije o radnicima i drugim licima angažiranim na radu.²⁹

²⁶ Član 57. Zakona o radu FBiH propisuje da maloljetnik ne može da radi na naročito teškim fizičkim poslovima, radovima pod zemljom ili pod vodom, niti na ostalim poslovima koji bi mogli štetno i s povećanim rizikom da utiču na njegov život i zdravlje, razvoj i moral, s obzirom na njegove psihofizičke osobine. Dakle, prilikom obavljanja praktične nastave učenika u privrednim društvima, treba u svakom konkretnom slučaju procijeniti da li se radi o poslovima koji predstavljaju opasnost po fizičko i mentalno zdravlje učenika.

²⁷ Član 34. Zakona o radu FBiH.

²⁸ Član 166. Zakona o radu FBiH.

²⁹ Odgovor Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, broj: 03-30/11-98/20 IK od 28. 1. 2020. godine i Odgovor Federalne uprave za inspekcije poslove, Federalni inspektorat rada, broj: 09-30-22-00261/2020-0903-2 od 20. 1. 2020. godine.

Kada je riječ o zdravstvenom osiguranju učenika koji obavljaju praktičnu nastavu kod privrednih subjekata, odredbama člana 28. Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH propisano je da pravo na zdravstvenu zaštitu zbog povreda na radu i oboljenja od profesionalnih bolesti imaju učenici i studenti koji učestvuju na praktičnoj nastavi, praktičnom radu i na stručnim putovanjima. Odredbom člana 86. Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH definirano je da je obveznik obračuna i uplate doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje organ uprave kantona nadležan za obrazovanje (za učenike odnosno studente koji nisu osigurani po drugom osnovu u skladu sa članom 19. tačka 13a. navedenog zakona³⁰, kao i za učenike odnosno studente koji vrše praktičan rad u vezi s nastavom). Dakle, regulirano zdravstveno osiguranje učenika i studenata po nekom drugom osnovu (npr. ukoliko su osigurani kao članovi porodice osiguranika/roditelja) ne isključuje obavezu uplate doprinosa zbog povreda na radu i oboljenja od profesionalnih bolesti za učenike i studente koji učestvuju na praktičnoj nastavi, praktičnom radu i na stručnim putovanjima, iz čega se može zaključiti da obaveza pada na teret ministarstva kao organa uprave.

S druge strane, odredbama člana 17. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH (lica osigurana u određenim okolnostima) propisano je da je učenik ili student za vrijeme praktične nastave, odnosno za vrijeme stručne prakse kod *poslodavca*, lice koje je obavezno osigurano za slučaj invalidnosti i smrti zbog povrede na radu ili profesionalne bolesti dok se nalazi na praktičnoj nastavi, odnosno na stručnoj praksi kod *poslodavca*. Dalje je odredbom člana 18. navedenog zakona propisano da je radi sticanja statusa osiguranika iz člana 17. ovog zakona, škola kao obveznik uplate doprinosa dužna da u Jedinostveni sistem registracije dostavi prijavu lica koje se nalazi u tim okolnostima.³¹

Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje za navedena lica plaćaju se u mjesečnom iznosu od 3,00 KM, shodno važećoj Odluci o visini doprinosa za PIO za lica osigurana u određenim okolnostima. Obveznici obračuna i uplate doprinosa za ova lica su obrazovno-odgojne ustanove koje učenici pohađaju.³²

U članu 14. Pravilnika o podnošenju prijava za upis i promjene upisa u Jedinostveni sistem registracije propisano je da za lica koja su u skladu sa zakonom osigurana u određenim okolnostima, ako nisu osigurana po drugom osnovu, obveznik uplate doprinosa podnosi nadležnoj ispostavi Porezne uprave FBiH prijavu za osiguranje u Jedinostveni sistem (JS3120).

Shodno navedenim zakonskim i podzakonskim odredbama, za učenika koji obavlja obavezan praktični rad, *poslodavac* nije u obavezi podnositi prijavu takvog rada Poreznoj upravi FBiH, s obzirom na to da učenik nije u radnom odnosu po ugovoru o radu niti prima plaću iz radnog odnosa.

U pogledu uplate doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje u mjesečnom iznosu od 3,00 KM, za učenika koji obavlja obavezni praktični rad obveznik obračuna i uplate je obrazovno-odgojna

³⁰ Član 19. tačka 13.a Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH glasi: "Prema ovom zakonu osiguranici su: Djeca od rođenja, kao i djeca za vrijeme redovitog školovanja u osnovnim i srednjim školama odnosno studiranja na višim i visokim školama te sveučilištima, koja su državljani Bosne i Hercegovine s prebivalištem na teritoriju Federacije, a nisu zdravstveno osigurana kao članovi obitelji osiguranika, ali najdulje do navršene 26. godine života."

³¹ Mišljenje Porezne uprave FBiH, br. 13/08-02-3-105-1/20 – M. H. od 14. 2. 2020. godine.

³² Odgovor Federalnog zavoda za penzijsko i invalidsko osiguranje, broj: FZ1/3-05-7-161-2/20 od 31. 1. 2020. godine.

ustanova kod koje se učenik obrazuje, koja je dužna podnijeti nadležnoj ispostavi Porezne uprave FBiH prijavu na obrascu JS3120 – prijava/odjava lica osiguranih u određenim okolnostima.³³

b) RS

Zakonom o radu RS³⁴ predviđena je minimalna dobna granica od 15 godina za zasnivanje radnog odnosa. Radni odnos s licem mlađim od 18 godina može se zasnovati uz ispunjenje sljedećih uslova:

- a) pismena saglasnost roditelja, usvojioca ili staraoca, ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom;³⁵
- b) nalaz nadležne zdravstvene ustanove kojim se utvrđuje da je sposobno za obavljanje poslova za koje zasniva radni odnos i da takvi poslovi nisu štetni za njegovo zdravlje.³⁶

Iz termina *zasnovati radni odnos* koji ovaj zakon koristi ne može se izvesti zaključak da se zabrana rada djece mlađe od 15 godina odnosi i na druge vidove zapošljavanja, odnosno konkretno na rad bez zasnivanja radnog odnosa.

U smislu odredbe člana 5. stav 1. u vezi s odredbom člana 1. stav 2. Zakona o radu RS radnik je fizičko lice koje radi kod *poslodavca* i ima prava i obaveze iz radnog odnosa po sljedećim osnovima:

1. ugovor o radu,
 2. odluka o prijemu,
 3. odluka o izboru i imenovanju,
 4. i drugim pravnim osnovom uređenim posebnim zakonom,
- i koje je prijavljeno u Jedinstveni sistem registracije, kontrole i naplate doprinosa.

Dakle, iz ove odredbe zakona jasno proizlazi da učenik nema status radnika kod *poslodavca*, odnosno obavljanje praktične nastave učenika nije radni odnos u smislu odredbi Zakona o radu RS.³⁷

Zakon o radu RS također predviđa i slučajeve rada bez zasnivanja radnog odnosa,³⁸ međutim vršenje praktične nastave učenika kod privrednih subjekata nije prepoznato kao jedan od tih slučajeva ni u RS-u.

Sa aspekta **socijalnog prava** ova tema je regulirana članom 17. Zakona o zdravstvenom osiguranju RS kojim je propisano da se prava iz zdravstvenog osiguranja utvrđena ovim zakonom samo za slučaj povrede na radu i profesionalnog oboljenja obezbjeđuju, između ostalog, učenicima i studentima koji se u skladu sa zakonom nalaze na obaveznom proizvodnom radu, profesionalnoj praksi ili praktičnoj nastavi.

³³ Mišljenje Porezne uprave FBiH, br. 13/08-02-3-105-1/20 – M. H. od 14. 2. 2020. godine.

³⁴ Član 26. Zakona o radu RS.

³⁵ Član 27. stav 1. Zakona o radu RS.

³⁶ Član 27. stav 2. Zakona o radu RS.

³⁷ Odgovor Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite RS, broj: 16-04/2-12-8-1/20 od 20. 1. 2020. godine.

³⁸ Članom 205. i članom 206. Zakona o radu RS regulirani su slučajevi rada bez zasnivanja radnog odnosa zaključenjem ugovora o djelu i ugovora o stručnom osposobljavanju i usavršavanju.

S druge strane, članom 17. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju RS propisano je da su obavezno osigurani za slučaj invalidnosti zbog povrede na radu i profesionalne bolesti učenici ili studenti za vrijeme praktične nastave, odnosno za vrijeme stručne prakse kod *poslodavca*. Dalje, članom 7. stav 2. tačka 5. Zakona o doprinosima RS propisano je da je obveznik doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, dok se nalazi u određenim okolnostima, fizičko lice, tj. učenik i student za vrijeme praktične nastave, odnosno tokom obavljanja stručne prakse kod *poslodavca*. Uplatilac doprinosa u smislu ovog zakona je isplatilac prihoda (primanja) koji predstavlja osnov za plaćanje doprinosa u skladu s ovim zakonom. Član 19. propisuje da je uplatilac doprinosa u posebnim slučajevima obrazovna ustanova za obveznika doprinosa iz člana 7. stav 2. tačka 5) ovog zakona, a obaveza plaćanja doprinosa nastaje 20-og u mjesecu za prethodni mjesec, shodno članu 24. stav 4. Zakona o doprinosima RS.

Na osnovu navedenog, jasno je da troškove osiguranja učenika ili studenata za vrijeme praktične nastave ili za vrijeme stručne prakse kod *poslodavca* snosi obrazovna ustanova. Osnovica doprinosa iznosi 50% prosječne bruto plate u RS-u za prethodnu godinu, a prema podatku Republičkog zavoda za statistiku objavljenom u Službenom glasniku RS-a. Stopa doprinosa iznosi 4,5% za penzijsko i invalidsko osiguranje, a 12% za zdravstveno osiguranje.³⁹

Obrazovna ustanova obavezna je angažiranog učenika i studenta prijaviti u Jedinostveni sistem registracije, kontrole i naplate doprinosa putem obrasca PD 3100 – prijava/promjena/odjava uplate doprinosa, navodeći sljedeći osnov obaveze plaćanja doprinosa: učenik i student za vrijeme praktične nastave, odnosno za vrijeme stručne prakse kod *poslodavca* (šifra: 24), te za vrijeme provedeno na praksi, vršiti obračun i uplatu pripadajućeg doprinosa, odnosno doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje. S tim u vezi, obračun doprinosa dostavlja se Poreskoj upravi putem mjesečne prijave poreza po odbitku – obrazac 1002 DL6 (tip isplate 15).⁴⁰

Dakle, registraciju učenika na praksi u Jedinostveni sistem registracije, kontrole i naplate doprinosa kao i prijavljivanje i plaćanje obaveznih doprinosa vrši obrazovna ustanova (škola) koja je uputila učenika na praksu.

5.3. Zaštita i sigurnost učenika na radu tokom praktične nastave kod privrednih subjekata

a) ZE-DO kanton, HNK i ZHK

Pravilnikom o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona propisano je da u pogledu mjera zaštite na radu maloljetni učenik ne može obavljati praktičnu nastavu na naročito teškim fizičkim poslovima, radovima pod zemljom ili pod vodom, ni na ostalim poslovima koji bi mogli štetno i s povećanim rizikom utjecati na njegov život i zdravlje, razvoj i moral, s obzirom na njegove psihofizičke osobine. Punoljetni učenik može obavljati praktičnu nastavu na poslovima određenih radnih mjesta s posebnim uslovima rada uz provođenje specifičnih mjera zaštite na radu i uz podvrgavanje propisanim ljekarskim pregledima u skladu s propisima iz oblasti zaštite na radu. Kod izvođenja svake pojedinačne aktivnosti tokom praktične nastave, učenik mora biti upoznat sa izvorima opasnosti, usvajati postupke rada na siguran način i

³⁹ Odgovor Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje RS, broj: O-177/2020-8 od 23. 1. 2020. godine.

⁴⁰ Odgovor Poreske uprave RS, br. 06/1.01/0401-052.4-401/2020 od 24. 1. 2020. godine.

primijeniti zaštitna sredstva u skladu s važećim propisima kojima se uređuju sigurnost i zaštita na radu.⁴¹

Privredni subjekt pri organiziranju i izvođenju praktične nastave ima obavezu da obezbijedi neophodne mjere za zaštitu učenika na radu u skladu s važećim propisima iz oblasti zaštite na radu. S tim u vezi, ugovor o izvođenju praktične nastave treba da sadrži odredbu o osiguranju učenika u slučaju nezgode na radu, kako je ranije istaknuto.

Značajno je istaći da odredbe Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK propisuju da se u praktičnoj nastavi i vježbama koje se izvode kod *poslodavca* primjenjuju odredbe propisa kojima se uređuju radni odnosi, sigurnost i zaštita na radu. Prostor u kojem se izvodi praktična nastava i vježbe mora udovoljavati zahtjevima sigurnosti na radu i ostalim propisima. Ovo znači da je obaveza na privrednom subjektu koji zaključuje ugovor o izvođenju praktične nastave da osigura i provodi propisane mjere zaštite na radu za vrijeme izvođenja praktične nastave.⁴²

Iako predmetno pitanje nije posebno regulirano važećim propisima u HNK-u, Zakonom o zaštiti na radu FBiH propisano je da pravo na zaštitu na radu imaju, između ostalog, i sva lica koja se po bilo kom osnovu nalaze na radu, kao i učenici i studenti na praktičnoj nastavi i stručnoj praksi u organizaciji, odnosno kod *poslodavca*.⁴³

U tom pravcu ističemo da u cilju zaštite prava učenika za vrijeme praktične nastave stoji preporuka da se ova obaveza unese u ugovor između privrednog subjekta i škole.

b) RS

Pravilnikom o načinu obrazovanja učenika kod *poslodavca* u RS-u propisano je da se zaštita prava učenika pri obrazovanju kod *poslodavca* ostvaruje u skladu s propisima kojima se uređuje oblast srednjeg obrazovanja i vaspitanja i u skladu s propisima kojima se uređuje oblast radnih odnosa i zaštite na radu. Škola i *poslodavac* obučavaju učenika osnovnim mjerama i sredstvima zaštite na radu pri izvođenju praktičnog obrazovanja ili pohađanja praktične nastave u skladu sa zakonom.⁴⁴ Naime, *poslodavac* radi izvođenja obrazovanja učenika, između ostalog, treba da obezbijedi i primjenu mjera bezbjednosti i zaštite na radu, kao i osiguranje za slučaj povrede tokom obrazovanja kod *poslodavca*, pri čemu je škola u obavezi da to provjerava.

5.4. Osiguranje učenika od posljedica nesretnog slučaja tokom praktične nastave kod privrednog subjekta

a) ZE-DO kanton, HNK, ZHK

Uobičajena praksa je da su učenici u pravilu kolektivno osigurani od posljedica nesretnog slučaja za vrijeme redovnog školovanja i da ugovori o osiguranju zaključeni između škole i osiguravajućih društava “pokrivaju” i posljedice povreda učenika zadobijenih usljed izvođenja praktične nastave kod privrednog subjekta. Iz ovoga proizlazi i zaključak da će učenici za vrijeme redovnog školovanja biti osigurani po ovom osnovu ukoliko su njihovi zakonski zastupnici (za maloljetne

⁴¹ Član 9. Pravilnika o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole RS.

⁴² Član 32. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i odgoju ZHK.

⁴³ Član 3. Zakona o zaštiti na radu BiH.

⁴⁴ Član 8. Pravilnika o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS.

učenike) prihvatili da zaključe ovu vrstu osiguranja i uplatili određeni iznos godišnje naknade (premije). S obzirom na ove okolnosti, ukoliko su učenici osigurani tokom 24 sata u jednom danu za osigurani period, može se osnovano zaključiti da bi u tom slučaju bili osigurani od posljedica nesretnog slučaja za vrijeme praktične nastave odnosno ferijalne prakse.

Međutim, ovakav vid osiguranja predstavlja dobrovoljno zaključenje ugovora o osiguranju, odnosno predstavlja vid ugovornog osiguranja. Ovo osiguranje je drugačije po svojoj pravnoj prirodi od zdravstvenog osiguranja za slučaj povrede na radu, što je opisano u prethodnom dijelu Analize. Ukoliko pak postoji i namjera da se učenici osiguraju od posljedica nesretnog slučaja, ovo je uslov koji bi u svakom pojedinom slučaju, prije početka obavljanja praktične nastave, bilo potrebno utvrditi, a ta obaveza bi za određenu ugovornu stranu u svakom slučaju na jasan način trebala biti predviđena u odgovarajućem ugovoru.

b) RS

Pitanje dobrovoljnog osiguranja učenika od posljedica nesretnog slučaja na jednak način je riješeno u RS-u, s obzirom na to da se radi o dobrovoljnom osiguranju, čije zaključenje zavisi od volje učenika odnosno zakonskog zastupnika.

5.5. Zaštita učenika od zaraznih bolesti tokom praktične nastave kod privrednog subjekta

a) FBiH

Učenici koji obavljaju praktičnu nastavu kod privrednog društva koje obavlja djelatnost za koju je po Zakonu o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti FBiH obavezan zdravstveni nadzor odnosno sanitarna zaštita, moraju imati otvorenu sanitarnu knjižicu, što provjerava nadležna inspekcija prilikom vršenja inspekcijuskog nadzora.

Naime, u skladu sa Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti FBiH⁴⁵ propisano je koja se to privredna društva odnosno lica stavljaju pod zdravstveni nadzor.

Zdravstveni nadzor, između ostalog, obuhvata:

1. zdravstveni pregled prije zasnivanja radnog odnosa – zaključivanja ugovora o radu;
2. zdravstveni pregled poslije preboljenih zaraznih bolesti propisanih članom 8. tog zakona;
3. povremene zdravstvene preglede u toku zaposlenja.⁴⁶

Iako ovaj zakon predviđa zdravstveni nadzor nad zaposlenicima privrednih društava, opravdano je tumačiti da učenici na radu tokom praktične nastave kod privrednog subjekta, s obzirom na uključenost u proces rada, podliježu odgovarajućem zdravstvenom nadzoru odnosno moraju imati otvorenu sanitarnu knjižicu.

⁴⁵ Član 30. Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti FBiH propisuje da se pod zdravstveni nadzor stavljaju privredna društva odnosno lica koja obavljaju poslove u proizvodnji ili prometu namirnica ili snabdijevanju stanovništva pitkom vodom, a koja na svojim radnim mjestima dolaze u dodir s namirnicama, odnosno s pitkom vodom, zdravstveni radnici i drugi zaposlenici u zdravstvenim ustanovama, nositelji privatne prakse, zaposlenici u ustanovama socijalne zaštite, obrazovnim ustanovama kao i lica koja u toku rada rade u proizvodnji, opremanju i izdavanju lijekova, odnosno na drugi način dolaze u neposredan dodir s lijekovima, lica koja rade u objektima za pružanje higijenske njege stanovništvu (javnom kupatilu, berbernici, frizerskom i kozmetičkom salonu i dr.), kao i lica koja rade u proizvodnji ili prometu kozmetičkih sredstava.

⁴⁶ Član 31. Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti FBiH.

b) RS

Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti RS u relevantnoj odredbi⁴⁷ predviđa da se radi sprečavanja prenošenja zaraznih bolesti pod sanitarni nadzor stavljaju, pored ostalog:

[...]

9) lica koja obavljaju praktičnu nastavu na poslovima iz t. od 1) do 6) ovog člana.

Dakle, učenici koji izvode praktičnu nastavu kod navedenih privrednih subjekata moraju imati otvorenu sanitarnu knjižicu.

5.6. Naknada za prijevoz, troškove ishrane i ostale nagrade za učenike na praktičnoj nastavi kod privrednog subjekta i porezni tretman

a) ZE-DO kanton

Pravilnikom o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona propisano je da privredni subjekt ima obavezu da učeniku na praktičnoj nastavi obezbijedi besplatnu ishranu ili da mu isplati odgovarajuću naknadu za ishranu u skladu s internim aktima privrednog subjekta. Ta obaveza se u svakom konkretnom slučaju regulira ugovorom o saradnji i ugovorom o izvođenju praktične nastave, što će biti detaljnije prikazano u dijelu Analize koji se odnosi na ugovorno reguliranje prava i obaveza učesnika u ovom procesu.⁴⁸

Kada je riječ o ostalim naknadama koje bi se eventualno isplaćivale učeniku na praktičnoj nastavi kod privrednog subjekta, kao što je npr. naknada za prijevoz i naknade za obavljanje praktične nastave, Analizom je utvrđeno da nisu regulirane primjenjivim propisima, odnosno nisu definirane kao obaveze privrednih subjekata. Ovo znači da isplata naknade ovog vida zavisi od volje privrednog subjekta, odnosno zavisi od ugovornog reguliranja. Na koji način zakonski propisi tretiraju ove naknade s poreznog aspekta, prikazano je u odjeljku “porezni tretman”.

b) HNK

U primjenjivim propisima koji se tiču predmetne materije nije regulirano pitanje naknade za ishranu, prijevoz, ostale naknade ili nagrade učenicima.

c) ZHK

Zakonom o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK propisano je da za vrijeme praktične nastave i vježbi kod *poslodavca*, *poslodavac* može polazniku isplatiti nagradu u skladu s provedenim vremenom u obavljanju praktične nastave i vježbi.⁴⁹ S obzirom na to da obaveza nije propisana zakonom, ukoliko je ugovorena, *poslodavac* je obavezan da je redovito isplaćuje polazniku praktične nastave. Imajući u vidu ovu odredbu, potrebno bi bilo “redovitost” odnosno rokove za isplatu nagrade urediti ugovorom.

⁴⁷ Član 20. Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti RS.

⁴⁸ Član 17. Pravilnika o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona.

⁴⁹ Član 36. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK.

d) RS

Učeniku koji se obrazuje kod *poslodavca*, prema Pravilniku o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS, *poslodavac* obezbjeđuje između ostalog i prijevoz, ako je organiziran za zaposlene kod *poslodavca*, kao i naknadu troškova ishrane u skladu s općim aktom *poslodavca*.⁵⁰

Obaveza na isplatu naknade za obavljene rad tokom praktične nastave koja bi se isplaćivala učenicima nije regulirana zakonskim odredbama, odnosno ova obaveza privrednih subjekata nije propisana.

Dakle, privredni subjekti nemaju zakonsku obavezu isplate nagrade ili drugih vidova naknade za angažman učenika na izvođenju praktične nastave, ali je ustaljena praksa da ovi subjekti obezbjeđuju ishranu tokom izvođenja nastave.

Međutim, dana 21. 5. 2019. godine potpisan je Sporazum kojim su propisane obaveze potpisnica u cilju unapređenja praktične nastave za srednje stručno obrazovanje kod *poslodavca*, kojim je, između ostalog, propisano da je zainteresirani *poslodavac* u obavezi da učeniku koji je na praksi isplaćuje naknadu/stipendiju⁵¹ po satu provedenom na praksi, a koja ne može biti niža od 40% od cijene sata u navedenom zanimanju.

S obzirom na navedeno, neophodno je da se i ugovorom uredi gore navedene obaveze radi preciznijeg određenja prirode i visine naknada.

e) Porezni tretman naknada za učenike na praktičnoj nastavi kod privrednih subjekata

Odredbama Zakona o porezu na dohodak FBiH i RS propisano je da primanja učenika u vezi s obavljanjem učeničke prakse nisu izuzeta od plaćanja poreza na dohodak, što bi značilo da privredni subjekti kod kojih se obavlja praktična nastava i koji učeniku isplaćuju određene novčane iznose odnosno naknade/nagrade u tu svrhu imaju obavezu uplatiti porez na dohodak prilikom isplate ovih naknada.

Prema odredbama člana 70b. stavovi 3. i 4. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dohodak FBiH isplatalac prihoda koji nisu navedeni u članu 5. Zakona o porezu na dohodak FBiH, odnosno koji su isplaćeni iznad propisanih iznosa u članu 6. navedenog zakona, dužan je pri svakoj isplati obračunati, obustaviti i uplatiti akontaciju poreza, te dostaviti obrazac APR-1036 nadležnoj jedinici Porezne uprave u roku od pet dana. Obrazac APR – 1036 se dostavlja u slučaju kada prihod nije obuhvaćen članovima 10. i 12. Zakona o porezu na dohodak.⁵²

Prihod koji ostvari redovan učenik ili student za obavljanje povremenih poslova kod pravnih lica, u smislu odredbi člana 10. i člana 8. stav 1. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dohodak, a u skladu sa stavom Federalnog ministarstva finansija/financija br. 05-15-125-4/09 od 30. 3. 2009. godine, smatra se prihodom od povremenog obavljanja nesamostalne djelatnosti za koji je

⁵⁰ Član 24. Pravilnika o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS.

⁵¹ Stipendija nema isti pravni tretman kao nagrada koja bi se isplaćivala učeniku za vrijeme praktične nastave. Stoga je pretpostavka da privredni subjekt može odlučiti da učeniku dodatno isplaćuje određeni vid naknade na ime stipendije, što ne bi derogiralo obavezu da se isplaćuje nagrada u visini koja je određena Sporazumom.

⁵² Mišljenje Porezne uprave FBiH, br. 13/08-02-3-105-1/20 – M. H. od 14. 2. 2020. godine.

isplatalac dužan da pri svakoj isplati takvog prihoda obračuna obustavi i uplati porez na dohodak po stopi od 10%, u skladu sa članom 27. Zakona o porezu na dohodak FBiH.⁵³

Porezna uprava FBiH zaključuje da, s obzirom na to da učenici kao primaoci naknada nemaju svojstvo zaposlenika/radnika kod pravnog lica gdje obavljaju praktičan rad, ukupne naknade (naknade za prijevoz, naknade za ishranu, nagrade učeniku na praktičnoj nastavi i druge naknade koje ostvaruju) smatraju se dohotkom.⁵⁴

Shodno navedenim zakonskim i podzakonskim odredbama, Porezna uprava FBiH je mišljenja da je privredno društvo koje isplaćuje naknadu učenicima za obavljeni praktični rad direktno, ukoliko je takva mogućnost propisana zakonskim i podzakonskim aktima kojima se regulira praktičan rad učenika, dužno da pri svakoj isplati takve naknade na ukupan iznos obračuna, obustavi i uplati akontaciju poreza na dohodak od 10%, te dostavi obrazac APR – 1036 u roku od pet dana nadležnoj jedinici Porezne uprave.⁵⁵

Kada je riječ o naknadama koje bi privredni subjekti isplaćivali učenicima na praksi, a koje se odnose na topli obrok i prijevoz, Zakonom o porezu na dohodak FBiH i Pravilnikom o primjeni Zakona o porezu na dohodak FBiH propisano je da se prihodima koji ne ulaze u dohodak od nesamostalne djelatnosti i koji ne podliježu oporezivanju smatraju:

a) **naknade troškova prijevoza na posao** i s posla u visini koštanja cijene karte gradskog, prigradskog ili međugradskog prijevoza, a u slučaju korištenja vlastitog automobila saglasno unutrašnjim aktima u visini od 15% od cijene 1l benzina po pređenom kilometru na odobrenoj relaciji od mjesta stanovanja do mjesta rada, a najviše do iznosa cijene jedne i po mjesečne karte u javnom saobraćaju na odobrenoj relaciji;

b) **naknada za ishranu u toku rada (topli obrok)** u visini do 1% od prosječne neto plaće isplaćene u FBiH, prema posljednjim objavljenim podacima Federalnog zavoda za statistiku⁵⁶.

Pojašnjenja radi, prihodima od nesamostalne djelatnosti smatraju se sva primanja radnika koja on ostvari po osnovu rada, bez obzira na to pod kojim nazivom ili u kojem obliku su isplaćena.

Međutim, s obzirom na mišljenja i stavove nadležnih organa, ukoliko privredni subjekti isplaćuju učenicima za vrijeme obavljanja praktične nastave naknade na ime toplog obroka i prijevoza, ove naknade bi podlijegale obavezi oporezivanja.

U RS-u, ukoliko bi ugovorom o stručnoj praksi bila ugovorena naknada, ona bi u smislu odredbi Zakona o porezu na dohodak RS spadala u “ostali dohodak” gdje se pod ostalim dohotkom, između ostalog, smatraju svi drugi novčani ili nenovčani prihodi i koristi koje fizičko lice/porezni obveznik ostvari, na koji se plaća porez na dohodak po stopi od 10% u smislu odredbi člana 4. navedenog zakona. Podaci o ostalom dohotku, osnovici za porez na dohodak i iznosu poreza iskazuju se u mjesečnoj prijavi poreza po odbitku – obrazac 1002, na dodatnom listu DL3 – lična primanja koja

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Član 14. Pravilnika o primjeni Zakona o porezu na dohodak FBiH.

nisu iz radnog odnosa, koji se podnosi do 10-og u mjesecu za sve isplate izvršene u prethodnom mjesecu.⁵⁷

Zaključni stav Poreske uprave RS je da je privredni subjekt koji je angažirao učenika obavezan izvršiti prijavljivanje i plaćanje poreza na dohodak na eventualne isplate naknada učenicima za obavljeni praktični rad.

Kada je riječ o naknadi koju bi privredni subjekti isplatili učenicima na praksi na ime toplog obroka i prijevoza, shodno Zakonu o porezu na dohodak RS propisano je da se dohotkom od ličnih primanja smatraju sva direktna i indirektna plaćanja iz radnog odnosa i obuhvataju, između ostalog, i isplate bruto plate i druge bruto isplate zaposlenom, uključujući regres, topli obrok, plaćanje prekovremenog rada, bonuse, naknade i dodatke na uslove rada.⁵⁸

Dalje, članom 8. Zakona o porezu na dohodak RS propisano je da se porez na dohodak ostvaren na osnovu rada ne plaća na:

- a) **naknade troškova prijevoza na posao i s posla** do visine cijene prijevozne karte u javnom prijevozu;
- b) **troškove pripremanja toplog obroka** u vlastitim restoranima kod poslodavca ili toplog obroka isporučenog poslodavcu od lica registriranog za usluge kateringa, a najviše do 4,5 KM dnevno po zaposlenom.

Kao što je i slučaj u FBiH, zaključujemo da bi naknade koje bi privredni subjekti isplaćivali učenicima za vrijeme obavljanja praktične nastave na ime toplog obroka i prijevoza, na način i pod uslovima kako je gore navedeno, podlijevale obavezi oporezivanja.

5.7. Ugovorno reguliranje praktične nastave kod privrednih subjekata

Ugovorno reguliranje organizacije praktične nastave kod privrednog subjekta podrazumijeva višestrani odnos, i to između: škole – učenika (roditelja/staratelja), škole – privrednog subjekta, učenika (roditelja/staratelja) – privrednog društva.

Način na koji je pojedinačnim propisima na ciljanom području uređeno ugovorno reguliranje prikazan je u nastavku.

a) ZE-DO kanton

Pravilnikom o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona propisano je da se pri obavljanju praktične nastave kod privrednog subjekta zaključuju dvije vrste ugovora:

- ugovor o saradnji i
- ugovor o izvođenju praktične nastave.

Ugovor o saradnji zaključuje se između škole i privrednog subjekta i sadrži sljedeće elemente:

⁵⁷ Odgovor Poreske uprave RS, br. 06/1.01/0401-052.4-401/2020 od 24. 1. 2020. godine.

⁵⁸ Član 11. Zakona o porezu na dohodak RS.

- podatke o ugovornim stranama;
- obrazovni profil koji je predmet ugovora;
- obaveze privrednog subjekta u realizaciji praktične nastave koje će ispuniti o vlastitom trošku i odgovornosti;
- obaveze škole u realizaciji praktične nastave kod privrednog subjekta;
- broj mentora⁵⁹ koje osigurava privredni subjekt;
- mjesto i vrijeme izvođenja praktične nastave;
- obaveze stavljanja na raspolaganje materijala, mašina, alata i drugih uslova potrebnih za izvođenje praktične nastave;
- obaveze i prava mentora u poučavanju učenika i ostvarivanju Plana izvođenja praktične nastave;
- odredbe o disciplinskoj odgovornosti i odgovornosti učenika za štetu;
- period trajanja ugovora;
- razloge za prestanak važenja i za raskid ugovora;
- način rješavanja eventualnih sporova;
- datum i potpis ugovornih strana;
- druga međusobna prava i obaveze ugovornih strana.⁶⁰

Ugovor o izvođenju praktične nastave zaključuje se između privrednog subjekta, škole i učenika (roditelja/staratelja) i sadrži sljedeće elemente:

- podatke o ugovornim stranama;
- identifikacione podatke o školi;
- obrazovni profil za koji se učenik školuje;
- dokaz o posjedovanju opće zdravstvene sposobnosti i dokaz o zadovoljenju propisanih zdravstvenih uslova za otpočinjanje s praktičnom nastavom (ljekarsko uvjerenje i sanitarna knjižica, ukoliko je sanitarna knjižica neophodna za obavljanje praktične nastave);
- obaveze i odgovornosti privrednog subjekta;
- Plan izvođenja praktične nastave;
- početak i trajanje praktične nastave kod privrednog subjekta;
- prava i obaveze učenika;
- mjesto i vrijeme izvođenja praktične nastave;
- podatke o mentoru kojeg osigurava privredni subjekt;
- vrijeme provođenja praktične nastave učenika kod privrednog subjekta;
- osiguranje sredstava za rad učenika i drugih naknada za učenika;
- odredbu o osiguranju učenika u slučaju nezgode na radu;
- odredbu o disciplinskoj odgovornosti i odgovornosti učenika za štetu;
- vrijeme trajanja ugovora;
- razloge za prestanak važenja i raskid ugovora;
- obaveze učenika i privrednog subjekta u slučaju raskida ugovora;
- način rješavanja eventualnih sporova;

⁵⁹ Provedenom analizom utvrđeno je da se na području ZE-DO kantona koristi i termin “instruktor” za mentora u praktičnoj nastavi.

⁶⁰ Član 21. Pravilnika o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona.

- datum i potpis ugovornih strana;
- druga međusobna prava i obaveze ugovornih strana.⁶¹

Pravilnikom o izvođenju ferijalne prakse u tehničkim i srodnim školama i stručnim školama ZE-DO kantona u članu 10. propisano je da se prava i obaveze učenika i potpisnika ugovora u provedbi ferijalne prakse utvrđuju ugovorom koji zaključuju škola, privredni subjekt i roditelj/staratelj. Ugovorom se definiraju bliži uslovi izvođenja ferijalne prakse, vrsta i visina naknade ili način obezbjeđenja toplog obroka umjesto naknade, na koju učenik ima pravo ovisno o provedenom vremenu i obavljenom poslu na ferijalnoj praksi, a što obezbjeđuje privredni subjekt. Predviđeno je i da takav ugovor također treba da sadrži odredbe kojima se strane obavezuju na poštivanje mjera sigurnosti pri radu.

Spomenutim pravilnicima ZE-DO kantona usvojeni su prijedlozi obrazaca navedenih ugovora, za koje se opravdano može smatrati da doprinose sveobuhvatnijem uređenju ugovornih odnosa.

Obaveza vođenja evidencije o svim zaključenim ugovorima je također propisana na način da škola vodi evidenciju o zaključenim ugovorima o izvođenju praktične nastave i ferijalne prakse kod privrednih subjekata.

b) HNK

Važećim zakonskim i podzakonskim propisima za područje ovog kantona nije regulirana obaveza ugovaranja pa ni elementi ugovora.

c) ZHK

Zakonom o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK propisano je da se prava i obaveze ustanove za stručno obrazovanje, polaznika i *poslodavca* iz provedbe praktične nastave i vježbi koje se izvode kod *poslodavca* utvrđuju ugovorom o provedbi praktične nastave. Navedeni ugovor zaključuje ustanova za stručno obrazovanje i/ili *poslodavac* i polaznik stariji od 18 godina života, odnosno ustanova i/ili *poslodavac* i roditelj/staratelj polaznika mlađeg od 18 godina života ili ustanova za stručno obrazovanje i *poslodavac* ili ustanove za stručno obrazovanje međusobno.⁶²

Dakle, iz spomenutih odredbi proizlazi mogućnost da privredni subjekt zaključi ugovor povodom izvođenja praktične nastave. Ukoliko privredni subjekt zaključuje ugovor o provedbi praktične nastave, propisani su uslovi koje mora ispuniti. Dalje, sve pobrojane mogućnosti ne upućuju na bilo kakve obaveze ugovaranja između učesnika, a niti jedna ne navodi učenika ili učenika zastupanog po zakonskom zastupniku kao ugovornu stranu.

Predviđeno je da obavezne evidencije o zaključenim ugovorima treba da vodi ustanova za stručno obrazovanje (škola).⁶³

Poslodavac može sklopiti ugovor o provedbi praktične nastave ako ima *propisane* radne prostore i opremu i ako polazniku odredi mentora koji ima odgovarajuću stručnu spremu, a koji je u radnom

⁶¹ Član 22. Pravilnika o utvrđivanju uslova za izvođenje praktične nastave izvan škole ZE-DO kantona.

⁶² Član 30. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK.

⁶³ Ibid.

odnosu kod *poslodavca*. O tome šta su pretpostavke i na koji način se utvrđuju pretpostavke *propisanosti* radnog prostora, ovaj propis detaljnije ne govori. Ovlaštenja u vezi s obukom mentora u konkretnom slučaju nisu propisana, što ne bi trebalo biti prepreka da se određenim podzakonskim aktom tj. pravilnikom ova pitanja detaljnije propišu.

Određeno je i da obrasce ugovora o provedbi praktične nastave može propisati ministar.⁶⁴ Prema informacijama kojima raspolažemo, u ovom kantonu koristi se određeni obrazac ugovora između učenika, privrednog subjekta i škole, međutim, ne raspolažemo informacijom da je nadležni ministar zaista propisao obrazac ugovora o provedbi praktične nastave. U cilju potvrđivanja ove informacije, uputili smo pismeni upit nadležnom ministarstvu, međutim pismeni odgovor na dostavljeni upit nismo primili do dana izrade Analize.

d) RS

Kada je riječ o ugovornom reguliranju praktične nastave kod privrednih subjekata u RS-u, Pravilnikom o načinu obrazovanja učenika kod *poslodavca* propisano je da se ugovor o nastavi zaključuje između škole i *poslodavca* u pisanoj formi, u skladu s nastavnim planom i programom. Taj ugovor sadrži sljedeće elemente:

- poslovno ime i sjedište *poslodavca*;
- naziv i sjedište škole;
- obrazovni profil koji je predmet ugovora;
- obaveze škole u vezi s realizacijom obrazovanja učenika;
- obaveze *poslodavca* u vezi s realizacijom obrazovanja učenika;
- obaveze učenika o poštovanju radne i tehnološke discipline;
- mjesto i vremenski raspored realizacije obrazovanja učenika;
- trajanje ugovora;
- razloge za prestanak važenja i za raskid ugovora;
- način rješavanja eventualnih sporova;
- datum i potpis ugovornih strana.⁶⁵

Propisano je da se nakon zaključenja ugovora o nastavi zaključuje pojedinačni ugovor između *poslodavca*, škole i učenika odnosno roditelja, a koji sadrži sljedeće elemente:

- poslovno ime i sjedište *poslodavca*;
- ime i prezime učenika i njegovu adresu stanovanja;
- ime i prezime roditelja, odnosno zakonskog zastupnika učenika i njegovu adresu stanovanja;
- naziv i sjedište škole koju učenik pohađa;
- naziv obrazovnog profila;
- obavezu *poslodavca* da učeniku organizira i realizira obrazovanje u skladu s nastavnim planom i programom;
- mjesto i vrijeme realizacije organiziranja;
- obavezu učenika da redovno obavlja obrazovanje kod *poslodavca*;
- obavezu učenika u vezi s vremenom boravka, učenjem, bezbjednošću i zaštitom zdravlja

⁶⁴ Član 31. Zakona o srednjem strukovnom obrazovanju i obuci ZHK.

⁶⁵ Član 12. Pravilnika o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS.

tokom obrazovanja kod *poslodavca*;

- trajanje ugovora;
- razloge za prestanak važenja i raskid ugovora;
- način rješavanja eventualnih sporova;
- datum i potpis ugovornih strana;
- finansijsko obezbjeđenje;
- druge elemente od značaja za strane koje potpisuju ugovor.⁶⁶

Prema mišljenju Ministarstva prosvjete i kulture RS škola je obavezna da vodi evidenciju o zaključenim ugovorima u konkretnom slučaju.⁶⁷

Preglednosti radi, a nakon analitičkog sagledavanja statusa politika u pogledu navedenih pitanja u prethodnom tekstu, slijedi tabelarni pregled po administrativnim jedinicama ciljanog područja, iz kojeg proizlaze različiti pravni okviri i različiti pristupi po obrađenim pitanjima u praksi:

Status politika	ZE-DO	ZHK	HNK	RS
Angažman učenika na praktičnoj nastavi sa aspekta radnog prava	×	×	×	×
Angažman učenika na praktičnoj nastavi sa aspekta socijalnog prava (zdravstveno osiguranje i PIO/MIO)	✓	✓	✓	✓
Zaštita i sigurnost učenika na radu	✓	✓	✓	✓
Osiguranje od posljedica nesretnog slučaja* ⁶⁸	×	×	×	✓
Zaštita učenika od zaraznih bolesti	✓	✓	✓	✓
Naknada za prijevoz učenika	×	×	×	✓
Naknada za troškove ishrane	✓	×	×	✓
Nagrada učeniku na praktičnoj nastavi	×	✓	×	×
Porezni tretman naknada za prijevoz učenika na praktičnoj nastavi	✓	✓	✓	✓
Porezni tretman troškova ishrane učenika na praktičnoj nastavi	✓	✓	✓	✓
Porezni tretman ostalih nagrada učenika na praktičnoj nastavi	✓	✓	✓	✓

⁶⁶ Član 18. Pravilnika o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca RS.

⁶⁷ Mišljenje Ministarstva prosvjete i kulture RS, br. 07.051/052-2447/20 od 23. 3. 2020. godine.

⁶⁸ Osiguranje od posljedica nesretnog slučaja, kao osiguranje na dobrovoljnoj osnovi, potrebno je provjeriti u svakom pojedinom slučaju, ukoliko je predviđeno da bude zaključeno.

Status politika	ZE-DO	ZHK	HNK	RS
Ugovor o saradnji	✓	✗	✗	✓
Ugovor o izvođenju praktične nastave	✓	✗	✗	✓
Ferijalna praksa	✓	✗	✗	✗

6. ANALIZA POSTOJEĆIH UGOVORA O IZVOĐENJU PRAKTIČNE NASTAVE

Ovaj dio Analize prikazat će sadržaj ugovora koji se koriste u praksi, a odnose se na reguliranje praktične nastave kod privrednih subjekata.

Na području HNK analizirani su ugovori iz dvije srednje stručne škole, i to na području općina Konjic i Čitluk. Ugovor, kojim se reguliraju međusobni odnosi povodom obavljanja praktične nastave učenika kod privrednih subjekata, koji koristi jedna od srednjih škola na području Općine Čitluk, sadrži samo odredbe koje se odnose na pojedine obaveze škole u procesu izvođenja praktične nastave kod privrednog subjekta, kao i odredbe o načinu raskida ugovora. Glavni nedostatak ovog ugovora jeste to što privredni subjekt nije predviđen kao ugovorna strana, a osim toga ugovor ne sadrži bitne podatke o: predmetu ugovora, mjestu i vremenu izvođenja praktične nastave, pravima, obavezama i odgovornostima ugovornih strana, disciplinskoj odgovornosti i odgovornosti za štetu. Stoga je utvrđeno da predmetni ugovori paušalno uređuju prava i obaveze ugovornih strana te da nisu dovoljno precizni.

S druge strane, analizirani ugovor jedne od srednjih stručnih škola s područja Općine Konjic na detaljniji način u odnosu na prethodno opisani regulira međusobne odnose ugovornih strana, navodeći njihova prava i obaveze. Međutim, kao ugovorna strana ne pojavljuje se učenik odnosno roditelj/staratelj učenika, već se ugovor zaključuje isključivo između škole i privrednog subjekta, a njime su obuhvaćeni učenici drugog i trećeg razreda. Ovo znači da ugovornom uređenju nedostaje element trostrukog ugovornog odnosa. Također, pojavljuje se i otvoreno pitanje uređenja disciplinske i materijalne odgovornosti učenika za štetu, koje bi bilo korisno regulirati.

Opisani ugovori ne predviđaju obavezu isplate naknade na ime toplog obroka, prijevoza ili nagrade učeniku na praktičnoj nastavi.

Analizom primjerka ugovora koji se koristi na području ZHK u praksi, u jednoj srednjoj stručnoj školi s područja Općine Široki Brijeg, uočeno je da su ugovorne strane učenik/roditelj ili staratelj učenika – škola – privredni subjekt. Zatim, ovim ugovorom propisane su obaveze i odgovornosti ugovornih strana, a ugovorom se privredni subjekt obavezuje da, u skladu sa svojim mogućnostima, isplati učeniku naknadu za rad obavljen tokom praktične nastave. Dakle, može se zaključiti da ovaj ugovor sadrži bitne elemente uređenja ugovornog odnosa.

Kada je riječ o ugovornom reguliranju praktične nastave u RS-u, podsjećamo da su Sporazumom propisane: obaveze potpisnica Sporazuma u cilju unapređenja praktične nastave za srednje stručno obrazovanje kod *poslodavca*, utvrđenost minimalnih zahtjeva u smislu kadrova, opreme, prostora

i drugih uslova, u skladu s nastavnim planom i programom, a koje su *poslodavci* obavezni ispunjavati prilikom angažiranja u praktičnoj nastavi, zaštita i bezbjednost učenika, obaveze učenika, odnosno roditelja i škole.

Sporazumom su propisani i uslovi koje *poslodavac* mora ispuniti radi izvođenja praktične nastave, a čiju ispunjenost provjerava komisija koju imenuje Privredna komora RS. Na osnovu prijedloga komisije, Privredna komora RS *poslodavcu* koji je ispunio sve propisane uslove izdaje potvrdu/uvjerenje o ispunjavanju uslova za izvođenje stručnog obrazovanja. Privredna komora RS vodi i redovno ažurira registar *poslodavaca* za koje je utvrđeno da ispunjavaju uslove za izvođenje obrazovanja kod *poslodavca*. U pogledu izvođenja praktične nastave predviđeno je da se zaključuju sljedeći ugovori: ugovori između škole i *poslodavca*, te pojedinačni ugovori između *poslodavca* i roditelja učenika i škole.

Kao što je spomenuto, prema Sporazumu, *poslodavac* je u obavezi učeniku koji je na praksi isplaćivati naknadu/stipendiju⁶⁹ po satu provedenom na praksi, koja ne može biti niža od 40% od cijene sata u navedenom zanimanju.

U vezi s navedenim, analizirali smo ugovor o izvođenju praktične nastave učenika jedne od srednjih škola s područja Trebinja za školsku 2019/2020. godinu, a koji se u svojim uvodnim odredbama poziva na spomenuti sporazum. Utvrđeno je da ugovor sadrži sve potrebne elemente: predmet ugovora, plan izvođenja praktične nastave i detaljno navođenje obaveza ugovornih strana. Ugovorom su posebno obuhvaćene i obaveze privrednog društva u pogledu obezbjeđenja kvalitetnog i nesmetanog izvođenja praktične nastave, mentora, obaveze primjene svih općih i posebnih mjera i propisa iz zaštite na radu, isplate naknade, uključivanje u sistem osiguranja za slučaj povrede na radu, te dodatna obaveza da nakon školovanja zaposli minimalno 20% učenika koji su ostvarili najbolje rezultate u obavljanju praktične nastave, a nakon što zadovolje tražene uslove i sl., kao i odredbe koje se tiču disciplinske odgovornosti učenika. S obzirom na to, izvodi se zaključak da ovaj ugovor sadrži bitne elemente uređenja ugovornih odnosa. Međutim, vidljivo je da se u ugovoru navodi obaveza određenja mentora, što je u skladu sa Sporazumom, pri čemu je relevantnim pravilnikom predviđeno osiguranje *kadra* za realizaciju praktične nastave, što navodi na zaključak da je potrebni *kadar* u suštini mentor.

7. PREPORUKE U POGLEDU UNAPREĐENJA UGOVARANJA PRAKTIČNE NASTAVE

S obzirom na to da sadržaj ugovora kojim se uređuje realizacija praktične nastave učenika kod privrednih subjekata nije reguliran na jedinstven način na ciljanom području, ističemo da je potrebno da svi akteri uključeni u realizaciju praktične nastave (učenik/roditelj ili staratelj učenika – škola – privredno društvo) moraju biti jasno prepoznati kao ugovorne strane te biti upoznati sa svojim pravima i obavezama kroz tekst ugovora.

Dalje, smatramo da bi na adekvatan način predmetna materija bila uređena zaključivanjem dvije vrste ugovora, a kako slijedi u nastavku teksta.

⁶⁹ Stipendija nema isti pravni tretman kao nagrada koja bi se isplaćivala učeniku za vrijeme praktične nastave. Stoga je pretpostavka da privredni subjekt može odlučiti da učeniku dodatno isplaćuje određeni vid naknade na ime stipendije, što ne bi derogiralo obavezu da se isplaćuje nagrada u visini koja je određena Sporazumom.

Naime, ugovorom o saradnji između škole i privrednog subjekta bila bi detaljno regulirana njihova prava i obaveze, a trebao bi sadržavati sljedeće elemente:

- podatke o ugovornim stranama;
- obrazovni profil koji je predmet ugovora;
- obaveze privrednog subjekta u realizaciji praktične nastave koje će ispuniti o vlastitom trošku i odgovornosti;
- obaveze škole u realizaciji praktične nastave kod privrednog subjekta, s posebnim naglaskom na to da je škola obavezna da učenike na praktičnoj nastavi prijavi na obavezne vidove osiguranja u skladu s primjenjivim propisima iz oblasti zdravstvenog, penzijskog i invalidskog osiguranja;
- obaveze škole u vezi s organizacijom ljekarskog pregleda učenika koji obavljaju praktičnu nastavu u privrednim subjektima, kao i pribavljanje ljekarskog uvjerenja u pogledu zadovoljavanja propisanih zdravstvenih uslova za obavljanje praktične nastave i to na teret škole;
- plan izvođenja praktične nastave;
- početak i trajanje izvođenja praktične nastave;
- maksimalan broj učenika koji je privredni subjekt u mogućnosti primiti;
- broj mentora koje osigurava privredni subjekt;
- mjesto i vrijeme izvođenja praktične nastave;
- obaveze stavljanja na raspolaganje materijala, mašina, alata i drugih uslova potrebnih za izvođenje praktične nastave;
- obaveze i prava mentora u poučavanju učenika i ostvarivanju plana izvođenja praktične nastave;
- odredbe o disciplinskoj odgovornosti i odgovornosti učenika za štetu;
- period trajanja ugovora;
- razloge za prestanak važenja i za raskid ugovora;
- način rješavanja eventualnih sporova;
- mjesto, datum i potpis ugovornih strana.

Dalje, ugovor o izvođenju praktične nastave zaključen između učenika ili roditelja/staratelja učenika i privrednog subjekta trebao bi sadržavati sljedeće podatke:

- o ugovornim stranama;
- obrazovni profil za koji se učenik školuje;
- obaveze privrednog subjekta u vezi s organizacijom ljekarskog pregleda učenika na praktičnoj nastavi radi pribavljanja sanitarne knjižice, a čije izdavanje pada na teret privrednog subjekta, ukoliko je potrebna za obavljanje praktične nastave;
- obaveze i odgovornosti privrednog subjekta, pri čemu posebno treba voditi računa da se privredni subjekt obaveže da učeniku za praktičnu nastavu osigura topli obrok i naknadu za praktičnu nastavu, kao i da po diskrecionoj ocjeni privrednog subjekta učenicima s najboljim rezultatima ponudi daljnju saradnju, eventualno mogućnost zapošljavanja;
- plan izvođenja praktične nastave;
- početak i trajanje praktične nastave kod privrednog subjekta;
- prava i obaveze učenika;
- mjesto i vrijeme izvođenja praktične nastave;

- podatke o mentoru kojeg osigurava privredni subjekt;
- vrijeme provođenja praktične nastave učenika kod privrednog subjekta;
- osiguranje sredstava za rad učenika i drugih naknada učeniku;
- odredbu o osiguranju učenika u slučaju nezgode na radu/nesretnog slučaja;
- odredbu o disciplinskoj odgovornosti i odgovornosti učenika za štetu;
- vrijeme trajanja ugovora;
- razloge za prestanak važenja i raskid ugovora;
- obaveze učenika i privrednog subjekta u slučaju raskida ugovora;
- način rješavanja eventualnih sporova;
- mjesto, datum i potpis ugovornih strana.

Također, smatramo da bi bilo svrsishodno predvidjeti postojanje unificiranog obrasca ugovora o izvođenju praktične nastave sa svim predloženim osnovnim elementima, čime bi se moglo utjecati na veći stepen pravne sigurnosti učesnika u realizaciji praktične nastave kod privrednih subjekata. Na opisan način bi se također izbjeglo i korištenje formulacija ili različitih termina koji nemaju svoje utemeljenje u pravnom okviru u kojem se zaključuje niti posebno značenje.

8. PREPORUKE U POGLEDU IZMJENE POZITIVNOPRAVNIH PROPISA

▪ u pogledu raspodjele finansijskih obaveza između privrednih subjekata i drugih tijela

Sa aspekta zakonodavnog okvira kojim je regulirana predmetna materija, Analiza je utvrdila da u procesu realizacije praktične nastave značajan dio troškova pada na teret privrednih subjekata, posebno cijeneći porezni tretman naknada koje bi isplaćivali privredni subjekti, a koje se tretiraju kao oporezivi dohodak. Iz tih razloga bilo bi potrebno zagovarati donošenje odgovarajućih propisa kako bi se privrednim subjektima, bez obzira na razlike u njihovoj veličini i finansijskoj snazi, omogućio olakšan porezni tretman naknada i nagrada koje se isplaćuju učenicima na praktičnoj nastavi.

U vezi s tim, korisna izmjena u poreznim propisima, kojima bi se finansijski teret privrednih subjekata ublažio, predviđena je Nacrtom Zakona o porezu na dohodak FBiH, kojim je, pored ostalog, predviđeno da se prihod koji se odnosi na mjesečnu naknadu u iznosu do 150,00 KM na ime troškova prakse i obrazovanja učenika i studenata na redovnom školovanju ne uključuje u osnovicu za porez na dohodak.

Ne ulazeći u finansijski obračun svih oporezivih naknada, bilo bi potrebno izvršiti finansijske analize s ciljem da se utvrde pokazatelji o prosječnim troškovima po učeniku na mjesečnom nivou kako bi se uspostavio efektivan odnos u troškovima između javnog budžeta, privrednih subjekata i učenika/zakonskih zastupnika učenika. Iz istraživanja proizlazi da bi bilo korisno sačiniti sveobuhvatne analize za pojedina ciljana područja te usmjeriti aktivnosti prema stvaranju konsenzusa, putem javnih rasprava ili na druge adekvatne načine. Na temelju analiza moguće je zagovarati ili predlagati izmjene ili dopune bilo zakona bilo pravilnika o primjeni poreznih zakona.

Također, postoji mogućnost da, ukoliko se ocijeni da je potrebno, nadležna ministarstva preuzmu jedan dio neizbježnih troškova, kao što su troškovi sanitarnih knjižica ili troškovi vezani za prijevoz učenika, kako bi se na taj način teret raspodijelio na više sektora.

Također, iz analiziranih propisa moglo bi se zaključiti da privredni subjekti nose teret i finansiranja mentora, a vjerovatno i dodatnih obuka mentora, s obzirom na to da određivanje mentora odnosno osiguranje *kadra* za realizaciju praktične nastave spada u ovlaštenja i obavezu privrednih subjekata. Drugačiji zaključak bi teško bilo donijeti, s obzirom na to da ova obaveza ne spada u ovlaštenja bilo kojih drugih uključenih učesnika. Bilo bi potrebno utvrditi da li se nadležne privredne komore, udruženje poslodavaca ili drugi učesnici mogu uključiti u ovaj dio procesa na način da se ovaj trošak pokuša preraspodijeliti.

9. DOBRE PRAKSE

Kao relativno dobra praksa u odnosu na ostale može se izdvojiti praksa na području ZE-DO kantona i RS-a. Iz ovoga proizlazi da zakonski propisi i izrađeni podzakonski akti u sektoru obrazovanja predstavljaju osnov za adekvatno uređenje i ostvarivanje prava i obaveza ugovornih strana.

Također, propisani su ugovori kojima se uređuju uzajamni odnosi svih uključenih aktera, s dosta temeljitim opisom prava i obaveza svih ugovornih strana, iz kojeg proizlazi da se pažnja usmjerila prvenstveno na zaštitu interesa učenika. U prilog navedenom govore i ugovori iz prakse kojima se uređuje predmetna materija, a koji su predstavljeni u Analizi, naročito ugovori koji se koriste u srednjim stručnim školama na području RS-a, tačnije Trebinja.

Također, uočeno je da su na području ZE-DO kantona usvojeni podzakonski akti, tj. pravilnici koji na adekvatan način reguliraju neka od važnijih pitanja u procesu izvođenja praktične nastave, kao i ferijalne prakse učenika srednjih stručnih škola.

Kako u ZE-DO kantonu, tako, u manjem obimu, i u RS-u, iz analiziranih propisa uočava se pojačana uloga škole u uključenost u realizaciju praktične nastave učenika izvan škole i školskih radionica posredstvom koordinatora praktične nastave, te s tim povezano jačanje odgovornosti obrazovnih ustanova za kvalitet praktične nastave, na čemu bi korisno bilo da druga ciljane područja insistiraju.

Međutim, uočeno je da se u obrascima ugovora koji se koriste u ZE-DO kantonu i RS-u u većem dijelu prava i obaveze škole i privrednih subjekata preklapaju i ponavljaju, s obzirom na to da se škola i privredni subjekt pojavljuju kao ugovorne strane u oba predviđena ugovora. Stoga, stoji prijedlog da se ugovorni odnosi reguliraju tako što će se jasno razdvojiti, onako kako je to navedeno u tekstu Analize.

Iako je riječ o primjerima dobrih praksi, neophodno je ukazati na to da i analizirani ugovori podliježu revidiranju i dopuni, u skladu sa svim važećim zakonima.

10. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- Ciljana područja su različitom dinamikom prepoznala značaj zakonskog uređenja praktične nastave kao sastavnog dijela obrazovanja. Ovakva različita dinamika uzrokovana je nepostojanjem institucionalne povezanosti između nadležnih organa obrazovanja na

ciljanom području. Postojeće institucionalno uređenje ostavlja prostor da se na kantonalnom nivou u FBiH odnosno na teritoriji RS-a na posebne načine urede pitanja u vezi s realizacijom praktične nastave, a što se trenutno i odražava u praksi. S obzirom na to da nije utvrđeno da postoji sistem koordinacije između kantonalnih uređenja, a nedostaje i koordinacija s organima na državnom nivou, u praktičnom smislu vidljiv je različit napredak u uporednim kantonalnim propisima, odnosno reakciji nadležnih ministarstava na obrazovne potrebe i potrebe privrede na konkretnom području. Međutim, bez obzira na nedostatak institucionalne povezanosti, bilo bi potrebno da nadležna ministarstva za oblast obrazovanja u okviru svojih širokih ovlaštenja i na osnovu vlastitih detaljnih analiza i potreba, cijeneći postojeće zakonske okvire, poduzmu sve korake ka jasnom reguliranju, definiranju ili dodatnom uređenju svih pojedinih propisa od značaja za funkcionalno izvođenje praktične nastave.

- Izražena je slaba saradnja između obrazovnih organa i škola na jednoj strani i privrednih subjekata, pojedinačno ili kroz oblike njihovog udruživanja, na drugoj strani. Stoga proizlazi potreba da se inicira i održava saradnja između svih učesnika uključenih u proces izvođenja praktične nastave. S obzirom na ulogu ministarstva obrazovanja i škola u ovom procesu, cijeneći koristi svih učesnika, ministarstvo obrazovanja odnosno škole trebale bi biti inicijatori međusektorske saradnje za potrebe boljeg organiziranja i provođenja nastavnog predmeta koji obuhvata praktičnu nastavu kod privrednih subjekata.
- Iako kantonalni zakoni o srednjem odgoju i obrazovanju predviđaju mogućnost izvođenja praktične nastave i ferijalne prakse kod privrednih subjekata (bez posebnog definiranja ova dva vida prakse učenika), reguliranje odnosa u okviru praktične nastave u najvećoj mjeri zavisi od proaktivnosti nadležnih ministarstava i tržišnih potreba, odnosno iskazanih interesa privrednih subjekata da već u školskim klupama obuče potencijalnu buduću radnu snagu.

a. ZE-DO kanton

Područje ZE-DO kantona posjeduje adekvatan zakonodavni okvir u pogledu reguliranja predmetne materije, ali ujedno predstavlja i temelj za unapređenje pojedinih elemenata. Dodatno, zakonski propisi odnose se i na uređenje ferijalne prakse koja se izvodi kod privrednih subjekata. ZE-DO kanton je donio odgovarajuće podzakonske akte tj. pravilnike, koji predstavljaju temelj za dogradnju kojom bi se jasno uredile procedure u pogledu ispunjavanja uslova privrednih subjekata koji primaju učenike na praktičnu nastavu, predvidjele obaveze isplate nagrade učeniku na praktičnoj nastavi te uredile procedure u vezi sa osiguranjem mentora. Kada je riječ o mentorima koji su uključeni u predmetni proces, ističemo da su u ZE-DO kantonu podzakonskim aktom tj. pravilnikom jasno propisane nadležnosti, prava i obaveze mentora, međutim, ostaje otvoreno pitanje troškova obuka, certificiranja mentora ili broja mentora po broju učenika.

b. HNK

S obzirom na prethodne navode i raspoložive informacije, vidljivo je da u HNK-u postoji potreba za uvođenjem “dualnog obrazovanja”, posebno imajući u vidu inicijative privrednih subjekata i postojanje naznaka da će se zakonodavne pretpostavke kreirati u budućnosti. Budući da su važeći propisi nepotpuni, na području HNK neophodno je izvršiti izmjene postojećeg zakona ili donijeti novi kojim će se urediti oblast srednjeg obrazovanja, pri čemu bi se posebna pažnja posvetila praktičnoj nastavi učenika kod privrednih subjekata. Na osnovu takvog zakona, nadležno ministarstvo trebalo bi donijeti podzakonske akte tj. pravilnike kojima bi se detaljno uredila sva daljnja pitanja koja se tiču izvođenja praktične nastave kod privrednih subjekata, a sve s ciljem da se izbjegne da se reguliranje praktične nastave ostavi na diskreciju stranama koje su uključene u proces praktične nastave, naročito pitanja finansijske prirode. Međutim, ukoliko se zakonodavni okvir neće mijenjati, kao odgovor na tržišne i obrazovne potrebe, potrebno je ojačati saradnju između različitih sektora, te na temelju utvrđenih potreba i mogućnosti, kako obrazovnih tako i privrednih, pokušati podzakonskim aktima i ugovorima između svih uključenih strana urediti praktičnu nastavu učenika u privredi.

c. ZHK

U ZHK-u je uočeno da, bez obzira na zakonodavni okvir, ne postoje podzakonski akti, čije je donošenje predviđeno analiziranim zakonima o srednjem obrazovanju niti postoje propisani obrasci ugovora koji bi olakšali proces izvođenja praktične nastave. Iz tih razloga također je uočena korisna praksa da se, u cilju zadovoljavanja potreba privrednih subjekata i obrazovnih ustanova, na bilo koji način izvede praktična nastava, te se zaključuju trostrani ugovori između škole, privrednog subjekta i roditelja ili zakonskog zastupnika učenika. Ovakvo postupanje je svakako od koristi, ali ne predstavlja adekvatan pravni okvir koji bi pružao pravnu sigurnost za sve aktere uključene u ovaj proces, što bi bilo moguće izbjeći unificiranjem pravila iz ove oblasti, odnosno donošenjem jedinstvenog obrasca koji bi mogao predstavljati temelj i kvalitetnu smjernicu za ugovorno uređenje. Također, neophodno je donijeti i podzakonski akt kojim bi se detaljno uredilo i pitanje izvođenja ferijalne prakse kod privrednih subjekata, prvenstveno uz jasno i detaljno navođenje svih prava i obaveza aktera uključenih u ovaj proces, uz ostavljanje minimalnih mogućnosti za diskreciju i arbitrarnost u odlučivanju o međusobnim pravima i obavezama.

d. RS

Na teritoriji RS-a predviđeni su ugovori koji mogu poslužiti kao primjer ili smjernica za ugovorno uređenje izvođenja praktične nastave, a čiji je sadržaj detaljnije propisan Pravilnikom o načinu obrazovanja učenika kod poslodavca. Međutim, kako pojedina pitanja ni pravilnikom nisu detaljno riješena, kao što je npr. pitanje ovlaštenja koordinатора praktične nastave ili načina na koji se saradnja između koordinatora i privrednog subjekta odvija, preporučuje se da se u tom dijelu unaprijedi i ovaj podzakonski akt. Smatramo da postoje razlozi za jasnije i detaljnije ugovorno reguliranje, s obzirom na brojna prava i obaveze uključenih strana. Pri tome se posebno misli na pitanja koja se tiču *kadra*

neophodnog za realizaciju praktičnog obrazovanja kod privrednog subjekta. Relevantni zakon ne spominje mentora već navodi *kadar* potreban za provođenje praktičnog obrazovanja, a pravilnik predviđa *zaposlenog kod poslodavca koji učestvuje u realizaciji praktičnog obrazovanja*, za kojeg se može pretpostaviti da bi imao ovlaštenja i obaveze kao mentor i da bi trebao biti zadužen za praćenje izvođenja praktične nastave. Također, uočeno je da u RS-u oblast ferijalne prakse učenika stručnih škola nije regulirana, te bi bilo potrebno donijeti i podzakonske akte koji bi uredili i ovo pitanje.

- Bez obzira na neujednačenost ili nepotpunost analiziranih zakonskih propisa na ciljanom području, nisu utvrđene prepreke da se bitni elementi i pretpostavke za funkcionalnije provođenje praktične nastave detaljnije reguliraju pravilnicima kao provedbenim propisima, čime bi se stekla mogućnost da se odgovori kako na potrebe praktičnog obrazovanja učenika, tako i na potrebe privrednih subjekata da osiguraju izvjesnu buduću radnu snagu. Iz analiziranih zakona proizlazi da ova odgovornost leži na nadležnim ministarstvima.
- Bitno pitanje na koje analizirani propisi ne daju adekvatne odgovore jeste obuka mentora odnosno *kadra* potrebnog za realizaciju praktičnog obrazovanja kod privrednog subjekta. Otvoreno je i pitanje ovlaštenja i troškova obuke mentora, odnosno *kadra* neophodnog za realizaciju praktičnog obrazovanja kod privrednog subjekta, što također utječe na nepotpunu procjenu stvarnih finansijskih opterećenja na strani privrednih subjekata. S tim u vezi, postoji potreba da se pitanje mentora, odnosno cjelokupnog postupka obuka i certificiranja mentora, uredi na način koji će biti transparentan i jasan. ZE-DO kanton je ovo pitanje djelimično riješio kroz reguliranje ovlaštenja mentora, ali postoje dodatna pitanja i neriješene situacije, kao što su: pitanja u vezi s obukom mentora, broj učenika za koje mentor može biti zadužen, određenje da li mora biti u radnom odnosu kod poslovnog subjekta, te jasne obaveze finansiranja mentorstva. Kako su direktno vezana za praćenje učenika na praktičnoj nastavi, ovlaštenja koordinatora praktične nastave ispred škole također je potrebno urediti u cjelini ili detaljnije.
- U okviru sistemskog uređenja procesa praktične nastave, uočeno je da nisu uključena sva tijela relevantna u ovom procesu, kao što su nadležna ministarstva obrazovanja, ministarstva rada i socijalne politike, ministarstva finansija, udruženja poslodavaca i privredne komore, bez obzira na to što mogu i morala bi doprinijeti unapređenju ove oblasti. Stoga proizlazi potreba da nadležna ministarstva u proces uključe sve relevantne subjekte, kao što su udruženja poslodavaca i/ili privredne komore, s ciljem uspostave redovne komunikacije, utvrđivanja potreba i mogućnosti koje na tržištu postoje, te predlaganja eventualnog donošenja novih ili izmjene postojećih propisa kako bi se pokušao utvrditi adekvatan i prihvatljiv međuodnos svih uključenih strana. Pitanja koja nisu regulirana na adekvatan način, a koja su otvorena, kao što su pitanje odgovornosti ili ukupnih finansijskih opterećenja privrednih subjekata ili proces utvrđivanja uslova koje privredni subjekti moraju ispunjavati za primanje učenika na praktičnu nastavu, samo su primjeri elemenata koji se mogu utvrditi uskom saradnjom s privrednim subjektima odnosno tijelima čiji su oni članovi, što je moguće i onako kako je to riješeno u RS-u.

- U praksi su utvrđeni dobri primjeri ugovornog uređenja u postupku izvođenja praktične nastave, čak i u situaciji u kojoj nadležne institucije nisu donijele predviđeni obrazac ugovora o saradnji ili ugovora o izvođenju praktične nastave, što ukazuje na postojeću izraženu potrebu uspostave pravnog okvira za realizaciju praktične nastave te pokušaje da se takvi propusti prevaziđu. Međutim, i primjeri dobre prakse ukazuju na određene propuste, odnosno mogućnost dodatnog uređivanja s ciljem jasnog razgraničenja ovlaštenja i uređenja prava i obaveza uključenih strana, što je moguće urediti pravilnicima ili dopunom obrazaca ugovora. U tom smislu bi donošenje obrazaca kao jasnih i obavezujućih smjernica dovelo do olakšanog upoznavanja sa uzajamnim pravima i obavezama i zaključivanja potrebnih ugovora.
- Iz analiziranih propisa proizlazi da finansijski teret izvođenja praktične nastave nije ravnomjerno podijeljen između nadležnih ministarstava, škola i privrednih subjekata. S tim u vezi bilo bi neophodno istražiti na koji se način u praksi odvija finansiranje praktične nastave, odnosno na koji način je predviđeno da se ovo finansiranje odvija. Ovo bi posebno bilo važno za privredne subjekte, imajući u vidu da najveći broj privrednih subjekata koji bi bili uključeni u ovaj proces čine mali i srednji privredni subjekti, te bi jasna procjena troškova bila od značaja za odlučivanje o mogućnosti njihovog učešća u izvođenju praktične nastave. Porezni propisi upućuju na zaključak da bi olakšice za privredne subjekte mogle biti povoljnije, što bi zahtijevalo izmjenu važećih propisa na način da porezne olakšice budu srazmjerne doprinosu privrednih subjekata u praktičnoj nastavi i razvoju buduće radne snage. Upravo u kontekstu poreznog tretmana uočeno je da Nacrt Zakona o porezu na dohodak Federacije BiH sadrži prijedlog koji koristi privrednicima. Međutim, ovaj prijedlog ne predstavlja temelj za značajno umanjenje osnovice za porez, što ukazuje na potrebu da se po mogućnosti utječe na povećanje iznosa koji se ne uključuje u osnovicu poreza na dohodak, što bi vjerovatno doprinijelo mogućnosti uključivanja većeg broja privrednih subjekata u ovaj proces. Imamo saznanja da su porezni organi u praksi zauzimali različite stavove u vezi s naknadama učenicima za vrijeme praktične nastave, te bi u tom smislu bilo potrebno pokušati zagovarati usvajanje drugačijih stavova o oporezivanju naknada, npr. na ime toplog obroka i/ili prijevoza. Pretpostavka je da bi u tome koristilo provođenje komparativnog istraživanja koje bi imalo za cilj da se ustanovi postojanje efikasnijih rješenja, odnosno postojanje olakšica i/ili podsticaja za osiguranje kvaliteta praktične nastave kod malih i srednjih, ali i velikih privrednih subjekata.
- S obzirom na to da su u zakonskim propisima uočeni pojmovi koji mogu unijeti nejasnoće u pogledu statusa učenika tokom praktične nastave, jer ga povezuju sa statusom radnika, smatramo da bi umjesto *poslodavac* odgovarajući termin bio privredni ili poslovni subjekt, koji bi podrazumijevao sve oblike zakonom dozvoljenih registriranih lica za obavljanje privredne djelatnosti i sticanje dobiti. Analiza ukazuje i na korištenje pojma *praktična obuka* kao i *praktično obrazovanje* za nastavne predmete koji se odnose na praktičnu nastavu. Pored toga, u RS-u se ne spominje mentor kao osoba zadužena za nadzor nad radom učenika kod privrednog subjekta, već *kadar* koji je potreban za realizaciju praktičnog obrazovanja, za kojeg se može pretpostaviti da ima ovlaštenje mentora. Stoga se zaključuje da bi radi boljeg razumijevanja ove tematike bilo korisno da terminologija bude ujednačena.

- Iz Analize proizlazi da je neophodno regulirati pitanje obavljanja praktične nastave učenika srednjih stručnih škola s posebnim obrazovnim potrebama, budući da analizirani zakonodavni okvir na ciljanom području ovo pitanje ili ne uređuje ili uređuje djelomično. Naime, potrebno je da se ovo pitanje adekvatno uredi odgovarajućim podzakonskim aktom, odnosno pravilnikom koji bi regulirao sva pitanja značajna za realizaciju ovog procesa, cijeneći sve obaveze nadležnih obrazovnih vlasti vezane za pitanje inkluzivnosti. Na područjima kao što su HNK i ZHK, na kojima je uvedena obaveza usvajanja planova za rad sa učenicima s posebnim obrazovnim potrebama, potrebno je vršiti redovan nadzor i analizu učinaka.
- Analizom je uočen i nedostatak zakonodavnog reguliranja obavljanja ferijalne prakse učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata, a što se također može adekvatno regulirati podzakonskim aktom tj. pravilnikom, kojim bi se spriječilo da se ključna pitanja u ovom procesu prepuste volji ugovornih strana. Ovdje ćemo spomenuti i ZE-DO kanton koji je jedini od ciljanih područja donio pravilnik kojim je uređeno navedeno pitanje, međutim i ovaj pravilnik je moguće unaprijediti, kao što je već istaknuto.
- Kada je riječ o nadzoru nad provođenjem praktične nastave, potrebno je da, u okviru svoje nadležnosti, ministarstva obrazovanja vrše redovan nadzor nad provođenjem relevantnih zakona i podzakonskih akata. U RS-u se pitanje nadzora nad provođenjem praktične nastave nalazi pod odgovornosti nadležne inspekcije. Iz analiziranih pravilnika s drugih područja proizlazi da je potrebno propisati obavezu vršenja nadzora od strane ministarstava, jer bi se u suprotnom ostavila praznina u pogledu kvalitetnog uspostavljanja sistema osiguranja kvaliteta praktične nastave.

PRILOZI:

1. Obrazac ugovora o saradnji;
2. Obrazac ugovora o izvođenju praktične nastave.

Prilog 1

Na osnovu člana __. Pravilnika (koji je donijet na osnovu zakona o srednjem obrazovanju kojim je uređena oblast praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata) i člana __. Zakona (kojim je uređena oblast praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata)

_____ (puni naziv privrednog subjekta), _____ (ID broj/PDV broj), upisano u registar nadležnog organa pod brojem _____ (MBS za privredna društva/broj upisa za lica koja samostalno obavljaju djelatnost) s adresom sjedišta u _____ (adresa sjedišta privrednog subjekta), _____ zastupan po odgovornoj osobi _____ (ime i prezime odgovorne osobe privrednog subjekta) (u daljnjem tekstu označen kao: **Privredni subjekt**)

i
_____ (puni naziv škole), s adresom sjedišta u _____ (adresa sjedišta škole) zastupana po direktoru _____ (ime i prezime direktora škole) (u daljnjem tekstu označena kao: **Škola**)

Privredni subjekt i Škola u daljnjem tekstu zajednički su označeni kao: **Ugovorne strane**

dana _____ godine (datum zaključenja ugovora), u _____ (mjesto zaključenja ugovora) zaključili su sljedeći

UGOVOR O SARADNJI

za obrazovni profil _____

I UVODNE ODREDBE

Član 1.

(1) Škola je Nastavnim planom i programom za školsku _____ godinu predvidjela obavljanje praktične nastave/dijela praktične nastave kod privrednih subjekata.

(2) Odredbama člana __. Zakona (kojim je uređena oblast praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata) (u daljnjem tekstu: **Zakon**) predviđeno je da se praktična nastava izvodi pod stručnim nadzorom škole i u ustanovama, privrednim društvima i drugim pravnim licima koja imaju odgovarajuću savremenu opremu, tehničko-tehnološka sredstva i druge odgovarajuće uslove, u skladu s nastavnim planom i programom, te da se uslovi, oblici, metode i postupci izvođenja praktične nastave te vršenje stručnog nadzora reguliraju ugovorom koji su škole obavezne zaključiti s privrednim društvom, ustanovom ili licem koje samostalno obavlja djelatnost. (Navesti ukoliko je isto propisano Zakonom)

(3) Odredbama člana __ Pravilnika (koji je donijet na osnovu zakona o srednjem obrazovanju kojim je uređena oblast praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata) (u daljem

tekstu: **Pravilnik**) propisana je obaveza škole da zaključi Ugovor o saradnji s privrednim subjektom u cilju reguliranja prava, obaveza i odgovornosti nastalih povodom izvođenja praktične nastave/dijela praktične nastave kod privrednog subjekta, kao i sadržaj predmetnog ugovora. (*Navesti ukoliko je isto propisano Pravilnikom*)

(4) Na osnovu relevantnih članova propisa navedenih u stavovima (2) i (3) ovog člana, a uzevši u obzir da su ispunjeni uslovi za izvođenje praktične nastave/dijela praktične nastave kod Privrednog subjekta, Ugovorne strane su zaključile Ugovor o saradnji za obrazovni profil _____ (upisati obrazovni profil) (u daljem tekstu: **Ugovor**).

II PREDMET UGOVORA

Član 2.

(1) Ovim ugovorom reguliraju se međusobna prava, obaveze i odgovornosti Ugovornih strana u vezi sa izvođenjem praktične nastave učenika škole za obrazovni profil _____ (*upisati naziv obrazovnog profila*) u skladu s Nastavnim planom i programom za školsku _____ godinu.

(2) Maksimalni broj učenika koje je Privredni subjekt u mogućnosti primiti na obavljanje praktične nastave u svojim prostorijama je _____.

(3) Privredni subjekt će sa svakim učenikom zaključiti Ugovor o izvođenju praktične nastave, kojim će se definirati njihova uzajamna prava i obaveze na način predviđen Pravilnikom.

III TRAJANJE UGOVORA

Član 3.

Ovaj ugovor se zaključuje za školsku _____ godinu.

IV VRIJEME I MJESTO IZVOĐENJA PRAKTIČNE NASTAVE

Član 4.

(1) Privredni subjekt je dužan obezbijediti izvođenje praktične nastave/dijela praktične nastave učenika u svojim prostorijama u periodu od _____ do _____ (*upisati vremenski period za koji je planirano izvođenje praktične nastave/dijela praktične nastave kod privrednog subjekta*).

(2) Učenici Škole će obavljati praktičnu nastavu/dio praktične nastave u prostorijama Privrednog subjekta koje se nalaze na adresi sjedišta Privrednog subjekta _____ (*upisati adresu*) te na drugim mjestima na kojima Privredni subjekt obavlja svoju djelatnost (podružnice i pogoni Privrednog subjekta), pod uslovom da se radi o mjestima na kojima izvođenje praktične nastave ne predstavlja opasnost po fizičko i mentalno zdravlje učenika u skladu s primjenjivim propisima.

V PRAVA I OBAVEZE UGOVORNIH STRANA

Član 5.

(1) Privredni subjekt se obavezuje da će:

- organizirati provođenje Plana izvođenja praktične nastave, koji predstavlja prilog i sastavni dio ovog ugovora, na način da učenicima Škole koji obavljaju praktičnu nastavu kod Privrednog subjekta osigura pohađanje ugovorenih dijelova praktičnih programskih sadržaja kroz učešće u proizvodnim djelatnostima, ali ne dužim nego što je propisano članom 4. stav (1) ovog ugovora;

- pružiti uvodne informacije o specifičnostima i uslovima rada, ispunjavanju uslova zaštite i sigurnosti na radu i zdravstvene zaštite, sigurnosti od požara, sanitarno-tehničkim i higijenskim zahtjevima i uputama o sigurnosti i zdravlju na radu;
- tokom izvođenja praktične nastave svim učenicima staviti na raspolaganje radnu i zaštitnu odjeću kao radnicima koji obavljaju iste radne aktivnosti, ukoliko je obaveza nošenja takve odjeće propisana;
- obezbijediti mjere zaštite učenika na radu u skladu s važećim propisima;
- obezbijediti potreban broj mentora;
- učenike upoznati s tehnologijom koja će se koristiti tokom izvođenja praktične nastave, i da će učenicima osigurati potrebne materijale, mašine, uređaje i alate za izvođenje radnih aktivnosti za vrijeme praktične nastave;
- tokom izvođenja praktične nastave učenicima isplaćivati mjesečnu naknadu na ime obavljenog praktičnog rada u skladu sa članom __. Pravilnika i u visini i roku određenim Ugovorom o izvođenju praktične nastave;
- tokom izvođenja praktične nastave učenicima obezbijediti besplatnu ishranu ili isplatiti odgovarajuću naknadu za ishranu u skladu sa članom __. Pravilnika;
- tokom izvođenja praktične nastave učenicima obezbijediti prijevoz, ako je organiziran kod Privrednog subjekta ili isplatiti odgovarajuću naknadu u skladu sa članom __. Pravilnika;
- tokom izvođenja praktične nastave voditi dokumentaciju i evidenciju o pohađanju praktične nastave sa svim potrebnim detaljima, te omogućiti koordinatoru da neposrednim uvidom i uvidom u propisanu dokumentaciju prati izvršavanje i kvalitetu izvršenja praktične nastave;
- učestvovati u ocjenjivanju učenika kada tu mogućnost predviđaju važeći propisi;
- ako se praktičan rad u okviru završnog ispita u skladu s važećim propisima odvija u njegovim prostorijama ili na radilištu, osigurati potrebne materijale, mašine, uređaje i alate te odgovarajuće mjere higijensko-tehničke zaštite za tu vrstu praktičnog rada;
- učestvovati u rješavanju eventualnih konfliktnih situacija i identificirati najprikladnija rješenja za rješavanje konflikata zajedno sa Školom;
- osigurati povjerljivost ličnih podataka učenika;
- ukoliko iz bilo kojeg razloga nije u mogućnosti ostvarivati ugovorene sadržaje praktične nastave, obavijestiti školu najkasnije u roku od __ dana od dana nastanka nemogućnosti ispunjavanja ugovorenih obaveza.

(2) Škola se obavezuje da će:

- za vrijeme praktične nastave osigurati učenike od posljedica nezgode na radu ili u vezi s radom;
- obezbijediti učenicima sticanje odgovarajućih znanja iz oblasti zaštite na radu, u obimu koji odgovara potrebi struke i obrazovnog profila putem nastavnog plana i programa;
- voditi evidenciju o zaključenim ugovorima o saradnji između privrednog subjekta i škole, te evidenciju o ugovorima o izvođenju praktične nastave između privrednog subjekta i učenika;
- informirati Privrednog subjekta u slučaju odsustva učenika i prestanka statusa redovnog učenika;
- imenovati koordinatora koji će ispunjavati zadatke u skladu sa članom __. Pravilnika.
- voditi evidenciju o prisustvu učenika na praktičnoj nastavi kod Privrednog subjekta u saradnji s mentorom;
- učestvovati u rješavanju eventualnih konfliktnih situacija i identificirati najprikladnija rješenja za rješavanje konflikata zajedno s Privrednim subjektom;
- osigurati povjerljivost ličnih podataka učenika;
- osigurati povjerljivost poslovne tajne Privrednog subjekta;
- obezbijediti ljekarski pregled učenika koji pohađaju praktičnu nastavu kod Privrednog subjekta prije otpočinjanja praktične nastave, uz obavezu snošenja troškova tog pregleda, ukoliko drugačije nije predviđeno ovim ugovorom;
- snositi obavezu plaćanja doprinosa na ime penzijsko-invalidskog osiguranja učenika za vrijeme obavljanja praktične nastave kod Privrednog subjekta, u skladu s važećim propisima;

- _____ (upisati druga prava i obaveze Ugovornih strana ukoliko nisu u suprotnosti s Pravilnikom i ostalim važećim propisima).

VI DISCIPLINSKA ODGOVORNOST I ODGOVORNOST ZA ŠTETU

Član 6.

- (1) Disciplinska odgovornost učenika za vrijeme obavljanja praktične nastave kod Privrednog subjekta je ista kao za vrijeme boravka u Školi.
- (2) Učenik će odgovarati za štetu učinjenu kod Privrednog subjekta za vrijeme obavljanja praktične nastave, ako ju je učinio namjerno i/ili nepažnjom, u skladu s općim pravilima obligacionog prava.
- (3) Visinu učinjene štete i okolnosti pod kojima je šteta učinjena utvrđuje komisija koju imenuje direktor Škole.
- (4) Odluku o odgovornosti učenika za štetu i visinu naknade, na prijedlog komisije, donosi školski odbor.
- (5) Odluka školskog odbora iz stava (4) ovog člana je konačna.

VII PRAVA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA

Član 7.

Ukoliko učenik tokom izvršavanja svojih obaveza u vezi sa izvođenjem praktične nastave kod Privrednog subjekta samostalno ili prema uputstvima Privrednog subjekta stvori autorsko djelo ili izum, smatra se da su sva autorska imovinska prava odnosno sva prava intelektualnog vlasništva nad izumom isključivo i na neograničen vremenski period prenesena na Privrednog subjekta.

VIII RASKID UGOVORA

Član 8.

- (1) Ugovor o saradnji može se raskinuti u skladu s odredbama člana __. Pravilnika.
- (2) Ugovorne strane se obavezuju da će se u slučajevima raskida Ugovora pridržavati odredbi člana __. Pravilnika.

IX ZAVRŠNE ODREDBE

Član 9.

Ovaj ugovor sačinjen je u dva istovjetna primjerka, od kojih svaka Ugovorna strana zadržava po jedan primjerak.

Član 10.

U slučaju spora proizašlog iz ili u vezi s ovim ugovorom, Ugovorne strane se obavezuju da će ga pokušati riješiti sporazumno, a u nedostatku sporazuma o rješavanju spora nadležan je _____ sud (upisati sud nadležan za rješavanje sporova).

Član 12.

Ovaj ugovor stupa na snagu danom potpisivanja.

Privredni subjekt

Škola

M.P.

M.P.

Broj: _____

Datum: _____

Broj: _____

Datum: _____

Prilog 2

Na osnovu člana __. Pravilnika (*koji je donijet na osnovu zakona o srednjem obrazovanju kojim je uređena oblast praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata*)

_____ (naziv/ime i prezime privrednog subjekta),
_____ (ID broj/PDV broj), upisano u registar nadležnog organa pod brojem
_____ (MBS za privredna društva/broj upisa za lica koja samostalno obavljaju djelatnost)
sa adresom sjedišta _____ (adresa sjedišta privrednog subjekta), zastupan po
odgovornoj osobi _____ (ime i prezime odgovorne osobe privrednog subjekta)
(u daljnjem tekstu označen kao: **Privredni subjekt**)

i

_____ (ime i prezime učenika) _____ (JMBG učenika), rođen
_____ godine u _____ državljanin _____, sa
adresom prebivališta u ulici _____ (adresa prebivališta učenika) (u daljnjem tekstu: **Učenik**)

ili

_____ (ime i prezime učenika) _____ (JMBG učenika), rođen
_____ godine u _____ državljanin _____, s
adresom prebivališta u ulici _____ (adresa prebivališta učenika) (u daljnjem tekstu: **Učenik**) zastupan
po zakonskom zastupniku/zakonskim zastupnicima _____ (ime i prezime zakonskog
zastupnika/zakonskih zastupnika), _____ (JMBG zakonskog zastupnika/zakonskih
zastupnika), _____ rođen/i _____ (datum rođenja zakonskog
zastupnika/zakonskih zastupnika), s adresom prebivališta u ulici _____ (adresa prebivališta
zakonskog zastupnika/zakonskih) (u daljnjem tekstu označen kao: **Zakonski zastupnik/Zakonski
zastupnici**)

(Privredni subjekt i Učenik ili Zakonski zastupnik/Zakonski zastupnici u daljnjem tekstu označeni kao: **Ugovorne strane**)

dana _____ (*datum zaključenja ugovora*) u _____ (*mjesto zaključenja ugovora*) zaključili su sljedeći

**UGOVOR O
IZVOĐENJU PRAKTIČNE NASTAVE
za obrazovni profil _____**

I UVODNE ODREDBE

Član 1.

(1) Škola _____ (*upisati naziv škole*) je Nastavnim planom i programom za školsku ____ godinu predvidjela obavljanje praktične nastave kod privrednog subjekta.

(2) Odredbama člana __. Zakona (*kojim je uređena oblast praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata*) (u daljem tekstu: **Zakon**) predviđeno je da se praktična nastava izvodi pod stručnim nadzorom škole i u ustanovama, privrednim društvima i drugim pravnim licima koja imaju odgovarajuću savremenu opremu, tehničko-tehnološka sredstva i druge odgovarajuće uslove, u skladu s nastavnim planom i programom. (*Navesti ukoliko je isto propisano Zakonom*)

(3) Odredbama člana __. Pravilnika (*koji je donijet na osnovu zakona o srednjem obrazovanju kojim je uređena oblast praktične nastave učenika srednjih stručnih škola kod privrednih subjekata*) (u daljnjem tekstu: **Pravilnik**) propisana je obaveza Ugovornih strana da zaključe Ugovor o izvođenju praktične nastave kod privrednog subjekta (u daljnjem tekstu: **Ugovor**) u cilju reguliranja prava, obaveza i odgovornosti nastalih povodom izvođenja praktične nastave/dijela praktične nastave kod privrednog subjekta, kao i sadržaj predmetnog ugovora.

II PREDMET UGOVORA

Član 2.

(1) Ovim ugovorom reguliraju se međusobna prava, obaveze i odgovornosti učenika, njegovog Zakonskog zastupnika/zakonskih zastupnika i Privrednog subjekta u vezi s obavljanjem praktične nastave kod Privrednog subjekta.

(2) Učenik se obavezuje da će pohađati praktičnu nastavu obavljajući radne aktivnosti za i pod nadzorom Privrednog subjekta, a u skladu s Nastavnim planom i programom škole _____ (*upisati naziv škole*), Planom izvođenja praktične nastave i internim aktima Privrednog subjekta.

(3) Privredni subjekt se obavezuje da će učeniku omogućiti obavljanje praktične nastave za obrazovni profil _____ (*upisati obrazovni profil*) na način predviđen Zakonom, Pravilnikom, Ugovorom o saradnji i ovim ugovorom.

(4) Praktična nastava kod Privrednog subjekta podliježe pod organizaciju i nadzor _____ (*upisati ime i prezime mentora*), kao mentora.

III MJESTO I VRIJEME IZVOĐENJA PRAKTIČNE NASTAVE

Član 3.

(1) Učenik će obavljati praktičnu nastavu/dio praktične nastave u prostorijama sjedišta Privrednog subjekta na adresi _____ (*upisati adresu sjedišta Privrednog subjekta*) te na drugim mjestima na kojima Privredni subjekt obavlja svoju djelatnost (podružnice i pogoni Privrednog subjekta), pod uslovom da se radi o mjestima na kojima izvođenje praktične nastave ne predstavlja opasnost po fizičko i mentalno zdravlje učenika u skladu s važećim propisima.

(2) Učenik će obavljati praktičnu nastavu kod Privrednog subjekta u periodu od ____ do ____ (*upisati trajanje praktične nastave*).

(3) Nastavni čas praktične nastave kod Privrednog subjekta traje __ (*upisati shodno Zakonu/Pravilniku*) minuta.

(4) Ukupno opterećenje učenika nastavom i ostalim vidovima neposrednog odgojno-obrazovnog rada ne može iznositi više od ___ (upisati shodno Zakonu/Pravilniku) časova sedmično, s tim što u toku dana učenik ne može imati više od ___ (upisati shodno Zakonu/Pravilniku) časova praktične nastave u školi, odnosno maksimalno ___ (upisati shodno Zakonu/Pravilniku) sati dnevno u Privrednom subjektu odnosno ___ minuta.

(5) Redovno trajanje praktične nastave kod Privrednog subjekta iznosi _____ sati dnevno, odnosno _____ sati sedmično.

(6) Ako praktična nastava kod Privrednog subjekta kontinuirano traje duže od četiri sata dnevno, učenik ima pravo na dnevni odmor u trajanju od najmanje 30 minuta.

IV PRAVA I OBAVEZE

Član 4.

(1) Privredni subjekt se obavezuje da će:

- organizirati ostvarenje Plana izvođenja praktične nastave tako da učeniku osigura pohađanje ugovorenih dijelova praktičnih programskih sadržaja kroz učešće u proizvodnim djelatnostima, ali ne dužim nego što je propisano članom 3. ovog ugovora;
- učeniku povjeravati samo one radne zadatke koji služe svrsi praktične nastave i koji su u skladu s njegovim fizičkim mogućnostima;
- pružiti učeniku uvodne informacije o specifičnostima i uslovima rada, ispunjavanju uslova zaštite i sigurnosti na radu i zdravstvene zaštite, sigurnosti od požara, sanitarno-tehničkim i higijenskim zahtjevima i uputama o sigurnosti i zdravlju na radu;
- tokom izvođenja praktične nastave svim učenicima staviti na raspolaganje radnu i zaštitnu odjeću kao uposlenicima koji obavljaju iste radne aktivnosti, ukoliko je nošenje takve odjeće propisano;
- obezbijediti učeniku mentora koji će ispunjavati obaveze propisane članom ___ Pravilnika;
- upoznati učenika s tehnologijom koja će se koristiti tokom izvođenja praktične nastave;
- učeniku staviti na raspolaganje sredstva potrebna za izvođenje praktične nastave u vidu materijala, mašina, uređaja, alata i odgovarajuće mjere higijensko-tehničke zaštite, te sredstva za izvođenje praktičnog rada u okviru završnog ispita, ukoliko se praktičan rad održava u njegovim prostorijama ili drugim mjestima rada koja su obično povezana sa sjedištem Privrednog subjekta i da će učeniku ona biti stavljena besplatno na raspolaganje;
- tokom izvođenja praktične nastave učeniku isplaćivati mjesečnu naknadu u skladu sa članom ___ Pravilnika i ovim ugovorom;
- tokom izvođenja praktične nastave učeniku obezbijediti besplatnu ishranu ili isplatiti odgovarajuću naknadu za ishranu u skladu sa članom ___ Pravilnika i ovim ugovorom;
- tokom izvođenja praktične nastave učeniku obezbijediti prijevoz, ako je organiziran kod Privrednog subjekta ili isplatiti odgovarajuću naknadu u skladu sa članom ___ Pravilnika i ovim ugovorom;
- tokom izvođenja praktične nastave voditi dokumentaciju i evidenciju o pohađanju praktične nastave sa svim potrebnim detaljima, te omogućiti koordinadoru da neposrednim uvidom u dokumentaciju prati izvršenje i kvalitetu izvršenja praktične nastave;
- voditi evidenciju o učenicima koji obavljaju praktičnu nastavu u skladu s Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja evidencije o radnicima i drugim licima angažiranim na radu "Službene novine FBiH", broj 92/16);
- učestvovati u ocjenjivanju učenika (*ukoliko tu mogućnost predviđaju važeći propisi*);
- ako se praktičan rad u okviru završnog ispita u skladu s važećim propisima odvija u prostorijama ili na radilištu Privrednog subjekta, osigurati za to potrebne materijale, mašine, uređaje i alate te odgovarajuće mjere higijensko-tehničke zaštite;

- učestvovati u rješavanju eventualnih konfliktnih situacija i identificirati prikladna rješenja za rješavanje konflikata zajedno sa školom;
- osigurati povjerljivost ličnih podataka učenika;
- ukoliko iz bilo kojeg razloga nije u mogućnosti ostvarivati ugovorene sadržaje praktične nastave, obavijestiti školu u roku od ____ dana od dana nastanka nemogućnosti ispunjavanja ugovorenih obaveza;
- obezbijediti ljekarski pregled učenika prije otpočinjanja obavljanja praktične nastave uz snošenje troškova izdavanja sanitarne knjižice ukoliko je neophodna.

(2) Učenik se obavezuje da će:

- redovno pohađati praktičnu nastavu kod Privrednog subjekta i da će ispunjavati dodijeljene mu radne aktivnosti u skladu s Planom praktične nastave;
- radne zadatke koji su mu dodijeljeni u okviru praktične nastave izvršavati savjesno i odgovorno;
- slijediti upute i naloge mentora ili drugih osoba ovlaštenih za davanje uputa i naloga, ukoliko je učenik upoznat s tim da su te osobe ovlaštene za davanje uputa i naloga;
- ponašati se u skladu s uputstvima Privrednog subjekta te propisima o zaštiti i sigurnosti na radu i zdravstvenoj zaštiti, sigurnosti od požara, sanitarno-tehničkim i higijenskim zahtjevima i uputama o sigurnosti i zdravlju na radu;
- nositi radnu i zaštitnu odjeću koju mu Privredni subjekt stavi na raspolaganje;
- savjesno rukovati alatom, mašinama i ostalom opremom i da će ih koristiti samo u vezi s povjerenim mu zadacima;
- poštovati interne akte Privrednog subjekta i odredbe Pravilnika;
- čuvati imovinu i poslovne tajne Privrednog subjekta za vrijeme i nakon prestanka obavljanja praktične nastave;
- u slučaju izostanka s praktične nastave kod Privrednog subjekta, obavezno i bez odgađanja informirati Privrednog subjekta o razlozima spriječenosti prisustva nastavi;
- neposredno nakon zaključivanja Ugovora s Privrednim subjektom školi dostaviti treći primjerak ugovora za potrebe evidencije;
- tokom trajanja cjelokupne praktične nastave biti osiguran od posljedica nezgode na radu ili u vezi s radom;
- prije početka praktične nastave podvrgnuti se ljekarskom pregledu kojim se dokazuje njegova opća zdravstvena sposobnost i sposobnost za obavljanje praktične nastave za predmetni obrazovni profil kod Privrednog subjekta i to na teret škole;
- dostaviti Privrednom subjektu ljekarsko uvjerenje o zdravstvenoj sposobnosti i sanitarnu knjižicu, ukoliko je sanitarna knjižica neophodna za obavljanje praktičnog obrazovanja/praktične nastave kod Privrednog subjekta.
- _____(upisati druga prava i obaveze ugovornih strana ukoliko nisu u suprotnosti s Pravilnikom i ostalim važećim i primjenjivim propisima).

V FINANSIJSKA NAKNADA, TOPLI OBROK I PRIJEVOZ

Član 5.

(1) Privredni subjekt se obavezuje da će učeniku isplatiti iznos od _____ KM na ime finansijske naknade.

(2) Finansijska naknada iz stava (1) ovog člana učeniku se isplaćuje mjesečno do _____ (upisati krajnji dan u mjesecu do kojeg se mora isplatiti naknada) dana u mjesecu.

(3) Privredni subjekt se obavezuje da će učeniku obezbijediti topli obrok/isplatiti naknadu u iznosu od _____ KM na ime toplog obroka.

(4) Privredni subjekt se obavezuje da će učeniku obezbijediti prijevoz (*ukoliko je prijevoz organiziran kod Privrednog subjekta, u skladu s internim aktima Privrednog subjekta*)/isplatiti naknadu u iznosu od _____ KM na ime prijevoza.

VI DISCIPLINSKA ODGOVORNOST I ODGOVORNOST ZA ŠTETU

Član 6.

(1) Disciplinska odgovornost učenika za vrijeme obavljanja praktične nastave kod Privrednog subjekta je ista kao za vrijeme boravka u školi.

(2) Učenik će odgovarati za štetu učinjenu kod Privrednog subjekta za vrijeme obavljanja praktične nastave, ako ju je učinio namjerno i/ili nepažnjom, u skladu s općim pravilima obligacionog prava.

(3) Visinu učinjene štete i okolnosti pod kojima je šteta učinjena utvrđuje komisija koju imenuje direktor škole.

(4) Odluku o odgovornosti učenika za štetu i visinu naknade, na prijedlog komisije, donosi školski odbor.

(5) Odluka školskog odbora iz stava (4) ovog člana je konačna.

VII PRAVA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA

Član 7.

Ukoliko učenik tokom izvršavanja svojih obaveza u vezi sa izvođenjem praktične nastave kod Privrednog subjekta samostalno ili prema uputstvima Privrednog subjekta stvori autorsko djelo ili izum, smatra se da su sva autorska imovinska prava odnosno sva prava intelektualnog vlasništva nad izumom isključivo i na neograničen vremenski period prenesena na Privrednog subjekta.

VIII RASKID UGOVORA

Član 8.

(1) Ugovor o saradnji može se raskinuti u skladu sa članom __. Pravilnika.

(2) Ugovorne strane se obavezuju da će se u slučajevima raskida Ugovora pridržavati odredbi člana __. Pravilnika.

IX ZAVRŠNE ODREDBE

Član 9.

Plan izvođenja praktične nastave, odnosno podaci o sadržajnom i vremenskom redosljedju obrazovanja kod Privrednog subjekta predstavljaju prilog ovom ugovoru i čine njegov sastavni dio.

Član 10.

Bitne promjene Ugovora Ugovorne strane dužne su bez odlaganja prijaviti školi.

Član 11.

Ugovorne strane garantiraju tačnost i potpunost podataka navedenih u Ugovoru.

Član 12.

Ovaj ugovor sačinjen je u tri istovjetna primjerka, od kojih svaka Ugovorna strana zadržava po jedan primjerak, a jedan primjerak zadržava škola za potrebe evidencije.

Član 13.

U slučaju spora proizašlog iz ili u vezi s ovim ugovorom, Ugovorne strane se obavezuju da će ga pokušati riješiti sporazumno, a u nedostatku sporazuma o rješavanju spora nadležan je _____ (*upisati naziv suda*) sud.

Član 14.

Ovaj ugovor stupa na snagu danom potpisivanja.

Privredni subjekt

Učenik/Zakonski zastupnik/Zakonski zastupnici

M.P.

Broj: _____

Datum: _____

Datum: _____

Ovaj ugovor je evidentiran u školi

(*naziv škole*)

pod brojem _____.

M.P.